HÖGSKOLAN DALARNA

Examensarbete

Avancerad nivå

Sexualitet, samtycke och relationer i bildämnet

Sexuality, Consent and Relationships in Art Education

Författare: Linnéa Nordström

Institution: Institutionen för lärarutbildning

Handledare: Ann-Louise Sandahl, Cecilia Strandroth

Examinator: Elin Låby

Ämne/huvudområde: Bild

Kurskod: ABP253

Högskolepoäng: 30 hp

Examinationsdatum: 2024-06-03

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker Open Access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open Access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten Open Access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (öppet tillgänglig på nätet, Open Access):

Ja ☒ Nej ☐

Abstrakt:

Uppsatsens syfte har varit att undersöka hur bildlärare arbetar med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer (SSR), hur de reflekterar kring kopplingen mellan SSR och bildämnet, samt vilka förutsättningar som bildlärare och bildämnet har att verkställa kunskapsområdet. För att ge svar på dessa frågor genomfördes en kvalitativ semistrukturerad-intervjustudie där fyra yrkesverksamma bildlärare på högstadiet deltog. Intervjuerna analyserades och bearbetades genom kodning. Resultatet av studien tolkades utifrån en relationell pedagogisk och didaktisk teori. Resultatet visar att lärarna arbetar med kunskapsområdet SSR men har inte aktivt planerat in det i undervisningen. Nivån på undervisningen av SSR berodde på flera olika förutsättningar så som relationen till eleverna, material och läraren. Relationen mellan lärare och elev är enligt alla fyra informanter helt avgörande för att kunna bedriva undervisning om SSR. Arbetet visar på att bildämnets natur kan vara en gynnsam faktor i undervisning om SSR, där elever får chans att samtala fritt, jobba med händerna och där eleven och läraren kan mötas i samtal utifrån en bild. Det finns dock fortfarande mycket som är osäkert inom sexualundervisningen i dagens skola och mer forskning efterfrågas inom ämnet.

Nyckelord: Sexualitet, Samtycke, Relationer, Bildämnet, Bildundervisning

Innehållsförteckning

1.Inledning ... 1
1.1 Syfte och frågeställningar ... 1
1.2 Begreppsförklaring och förtydligande ... 2
1.3 Bakgrund ... 2
1.3.1 Historiskt perspektiv på sexualundervisning och sexuell hälsa ... 2
1.3.2 Revideringen år 2022 ... 3
1.3.3 Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer ... 5
2. Tidigare forskning ... 7
2.1 Ungas kunskap, attityd och sexuella handlingar ... 8
2.2 Upplevelser av sexualundervisning i svenska skolan ... 10
2.3 Frisk- och riskperspektiv i undervisningen ... 11
2.4 Föränderlighet, engagemang och spänningar ... 11
2.5 Bildämnets perspektiv på kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer ... 13
2.6 Ungas möte med bilder och egna bilder ... 15
3. Teoretiska utgångspunkter ... 15
3.1 Relationell pedagogik ... 15
3.2 Didaktisk teori ... 16
4. Metod ... 17
4.1 Val av metod ... 17
4.2 Urval ... 18
4.3 Presentation av informanter ... 18
4.4 Forskningsetiska överväganden ... 19
4.5 Genomförande ... 20
4.5 Materialbearbetning och analysmetod ... 21
4.6 Tillförlitlighet ... 22
5. Analys ... 23
5.1 Bildlärares arbete med ämnesintegrerade uppgifter ... 23
5.1.1 Reklam ... 23
5.1.2 Makt ... 24
5.1.3 Våld ... 24
5.1.4 Samtycke ... 25
5.1.5 Spontant eller planerade uppgifter? ... 25
5.2 Ämnesövergripande arbete ... 27
5.3 Enskilda lektioner, dagar eller insatser ... 28

5.4 Fånga frågan i flykten 28
5.5 Bildlärares förutsättningar 30
5.5.1 Läraren 30
5.5.2 Relationer 31
5.5.4 Material 32
5.6 Bildämnets förutsättningar 32
6. Diskussion 33
6.1 Bildlärares arbete med kunskapsområdet SSR i bildundervisningen 33
6.1.1 Lärarnas ämnesintegrerade arbete 33
6.1.2 Ämnesövergripande arbete 35
6.2 Bildlärares reflektioner kring kopplingen mellan SSR och bildämnet? 36
6.2.1 Värdegrundsarbete och att fånga frågan i flykten 36
6.2.2 Bildämnets olika arbetsformer 37
6.2.3 Bildsalen 38
6.3 Bildlärares och bildämnets förutsättningar att verkställa arbetet med kunskapsområdet SSR 38
6.3.1 Eleven i centrum 39
6.3.2 Lärarens förutsättningar 40
6.3.3 Öppna uppgifter och spontana möten med SSR 41
6.3.4 Revideringen 42
6.4 Metoddiskussion 44
6.5 Slutsatser 45
6.6 Förslag på vidare forskning 45
Referenser 46

1.Inledning

Under min utbildning till ämneslärare för årskurs 7 till 9 trädde den nya läroplanen lgr22 i kraft. Den bytte namn på området ”sex och samlevnad” till ”sexualitet, samtycke och relationer” och därigenom tillkom nya fokusområden. Det är denna revidering och dess nya fokusområden som intresserade och inspirerade mig. Då kunskapsområdet är relativt nytt har det inte hunnit bedrivas och publiceras forskning utifrån den nya läroplanen. Därför blir detta arbete både intressant och relevant utifrån forskningsläget.

I den nya läroplanen; lgr22 är det tydligt att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer (SSR) ska ingå i flera delar av skolan och i flera olika ämnen (Skolverket, 2023). Det ges även exempel på perspektiv på kunskapsområdet och ett av dessa är ”hur normer kring kön och relationer uttrycks i reklambilder och media”. Exemplet och många andra delar av kunskapsområdet kopplar jag som ämneslärarstudent med ingångsämne bild starkt till bildämnet och dess undervisningsramar. Det står dels i centralt innehåll för kursplanen i bild att bildundervisning ska behandla hur bilder om identitet och maktrelationer gestaltas och konstrueras (Skolverket, 2022, p. 32). Bildämnet ska även behandla hur mediabilder utformas samt hur dessa bilder kan tolkas och kritiskt granskas. Dessa delar är exempel på hur kunskapsområdet SSR kan äga rum i bildämnet. Hela arbetet med SSR ska byggas på tre olika delar som gestaltas i en triangel av Skolverket (se figur 1). Delarna är ”ämnesintegrering och ämnesövergripande”, ”enskilda lektioner, dagar eller insatser” och ”fånga frågan i flykten”. Dessa delar ur SSR kommer att bana väg i arbetet för att kunna belysa kunskapsområdets roll i bildämnet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att undersöka hur kunskapsområdet ”Sexualitet, samtycke och relationer” fungerar i bildämnets undervisning på högstadiet samt hur fyra bildlärare reflekterar kring kopplingen mellan kunskapsområdet och bildämnet.

Frågeställningar

- Hur arbetar bildlärare med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer i bildundervisningen?
- Hur reflekterar bildlärare kring kopplingen mellan kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer och bildämnet?
- Vilka förutsättningar har bildlärare och bildämnet för att verkställa arbetet med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer?

1.2 Begreppsförklaring och förtydligande

I detta examensarbete kommer flera olika begrepp och namn att användas som syftar på undervisning om sexualitet, sexuell hälsa, relationer, samtycke och så vidare. Begreppet ”Sexualkunskap” kommer att användas i texten där innehållet syftar till undervisning av kunskapsområdet åren innan 1980 och även i generell eller allmän mening för att variera språket. ”Sex och samlevnad” kommer att syfta till undervisning från 1980 till 2022. Om innehållet i texten syftar till undervisning av kunskapsområdet från och med sommaren 2022 kommer det nya namnet ”Sexualitet, samtycke och relationer” att användas, detta kommer att förkortas till ”SSR”. Denna uppdelning har gjorts då olika namn på kunskapsområdet har använts under olika tider.

1.3 Bakgrund

I detta avsnitt presenteras bakgrunden till kunskapsområdet SSR för att skapa en tydligare bild av diskursen och för att vidga perspektiven. Detta kommer att göras genom att först presentera ett historiskt perspektiv på sexualundervisning och redovisa vad som hände i samhället för att kunna förstå varför sexualundervisningen formades som den gjorde. Efter det kommer revideringen av läroplanen 2022 att presenteras, hur det såg ut under lgr11 och vad skillnaden är idag med lgr22. Denna del syftar även till att presentera kort varför denna förändring gjordes och hur samhällets olika aktörer har påverkat revideringen. Som avslutande del kommer delar ur styrdokument så som läroplanen, värdegrunden och barnkonventionen att presenteras för att visa på vad kunskapsområdet SSR har att förhålla sig till.

1.3.1 Historiskt perspektiv på sexualundervisning och sexuell hälsa

Enligt Gunilla Zuleta och Sofia Palomaa i boken *Vill du? Får jag? Ska vi?* (2022, p. 21) har den svenska sexualundervisningen en relativt lång historia. Synen på sexualitet och sexuell hälsa har vi i Sverige haft lagar och praxis om i flera hundra år. Bekämpandet av sexuellt överförbara sjukdomar (STI) har även funnits i flera sekel. Redan 1770 skrev Carl von Linné om sexualitet hos människor i ett föredrag i sin egenskap som naturvetenskapsman. Hans tidigare upptäckter och kunskaper om fortplantning bland växter och djur gick även att överföra till mänskliga sammanhang. Under 1930 till 1940 talet fanns det förespråkare av barnbegränsning som ville stoppa befolkningsökningen genom användning av preventivmedel i syfte att minska på fattigdom och sociala umbäranden (Zuleta & Palomaa, 2022, p. 21).

1920 fick hela 87% av flickorna på motsvarande gymnasiet idag sexualundervisning medan enbart 25% av pojkarna på gymnasiet fick sexualundervisning. Det ansågs att sexualundervisning om kondomer för pojkar kunde leda till otukt och att sedligheten förslappades då pojkarna ansågs ha en betydligt större sexualdrift. Dock viktigt att komma ihåg är att det var betydligt fler pojkar än flickor som studerade i den högre skolformen. 1918

hade regeringen tillsatt en kommitté med läkare och lärare som skulle inkomma med förslag till sexualundervisningen. Undervisningen blev dock inte obligatorisk i folkskolan förrän år 1955 (Zuleta & Palomaa, 2022, p. 32). Genom hela historien går det att se hur samhället påverkar innehållet i skolan och så även i sexualundervisningen. Ett exempel på detta är från år 1943 då sexualundervisningen skulle handla om kroppen och dess utveckling, men även om rashygien (Zuleta & Palomaa, 2022, p. 21).

Ett år efter att sexualundervisning blev obligatoriskt, år 1956 kom en ny handledning ut till skolor och lärare. I utgåvan påpekades det att frågor om sexualupplysning är känsligt och svårbehandlat men nödvändigt då föräldrar inte kunde förväntas diskutera detta med sitt barn. Detta också på grund av att det ofta uppstår en distans mellan ungdomarna och deras föräldrar under puberteten. Det skedde även under 1940- och 1950-talen en förändring i synen på sexualitet och sex utom äktenskapet. Skolan fick därför i uppdrag att fortsätta vägleda ungdomarna in på den moraliskt rätta vägen. Moralen under den tiden kunde till exempel handla om att det var skadligt att onanera eller att pojkar inte skulle umgås med homosexuella män då deras abnormala beteende kunde skada pojkarnas sexualdrift. Flickor ansågs under den här tiden inte ha någon sexlust och pojkar skulle lära sig att behärska sin starka drift. De första läroböckerna om sexualkunskap och relationer riktade till elever utgavs även under den här tiden (Zuleta & Palomaa, 2022, pp. 36-37).

Ytterligare ett steg i utvecklingen av sexuell frigörelse och sexualundervisningen skedde under 1960–70 talen då p-piller och den fria aborten från graviditetsvecka 12 (år 1975) blev allmänna. Under 1970 dök den första ungdomsmottagningen upp tack vare ideellt arbete. Satsningen på ungdomsmottagningar minskade aborter och tonårsfödslar markant (Zuleta & Palomaa, 2022, p. 40). Kampen om sexualundervisning, fri abort och att stoppa spridningen av sexuellt smittsamma sjukdomar har sammanfattningsvis varit lång. Det har funnits motståndskraft från den kristna tron, från politiskt håll och i samhällets mer privata kretsar så som i hemmet. Trots allt detta har utveckling gått framåt och idag är kunskaperna avsevärt större gällande till exempel könssjukdomar, preventivmedel, hormoner och befruktning. Detta också mycket tack vare forskningen och att det svenska samhället har blivit alltmer sekulariserat (Zuleta & Palomaa, 2022, pp. 40-41).

1.3.2 Revideringen år 2022

I Sverige är uppdraget om att undervisa om sexualitet och relationer obligatoriskt. Detta skriver Simon Ceder om i boken *Sexualitet och relationer- Att möta ett engagerande och föränderligt kunskapsområde i skolan* (2021, pp. 14-15). I 40 års tid hade kunskapsområdet namnet sex och samlevnad. Från och med sommaren 2022 har kunskapsområdet bytt namn och reviderats. Det benämnes numera som ”Sexualitet, samtycke och relationer” och ska vara ett ämnesövergripande och ämnesintegrerat uppdrag som berör sexualitet, relationer, kön,

jämställdhet, identitet och normer. Det utgör därtill en del av skolans värdegrund som beskriver att skolan till exempel har som uppdrag att ”Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.” (Skolverket, 2022, p. 5). Skolan ska även förmedla ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor” (Skolverket, 2022, p. 5). Skolan har även som uppdrag att se till så ingen i skolan utsätts för diskriminering eller kränkande behandling. Skolverket beskriver även att ”Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas” och att till exempel intolerans, förtryck eller våld ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser (Skolverket, 2022, p. 5). I revideringen är det inte enbart namnet som förändras utan även innehåll i läroplanerna där kunskapsområdet tydligare skrivs fram och begrepp har förändrats. I samband med detta skifte har även svenska lärarutbildningar också fått ett nytt examensmål med identitet, sexualitet och relationer som fokus (Ceder, 2021, pp. 14–15).

Det finns flera olika aktörer som påverkar kunskapsområdets utformning (Ceder, 2021, p. 18). I direkt påverkan av undervisningen finns lärare och elever, samt rektor, diverse arbetsgrupper och elevhälsan. Förutom skolpersonal finns det centrala aktörer så som Skolverket, lärarutbildningen och elevstyrda intressegrupper. Det är dock aktörerna regering och riksdag som har större tyngd angående fördelning av ekonomiska resurser och möjligheter att föreslå lagar (Ceder, 2021, p. 18). Revideringen som trädde i kraft i den nya läroplanen sommaren 2022 och började gälla höstterminen 2022 syftar till att stärka kunskapsområdet sexualitet och relationer samt därigenom skapa en ökad likvärdighet i svenska skolor (Gunnarsson, 2022, p. 24). I tidigare läroplan lgr11 förekom benämningen sex och samlevnad vid ett tillfälle i läroplanen och nu förekommer benämningen sexualitet, samtycke och relationer vid tre tillfällen. Detta visar på att kunskapsområdet blir mer centralt och får ta mer plats i skolan och dess undervisning. Varje elev ska efter genomgången grundskola ha fått kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck.

Vägen fram till revideringen var inte helt rak och olika delar av bestämmelsekedjan hade olika åsikter om till exempel namnet på kunskapsområdet och hur fritt eller styrt formuleringar skulle se ut (Gunnarsson, 2022, p. 27). Skolverket fick 2015 i uppdrag av regeringen att stärka skolans ansvar för jämställdhet. En del av detta arbete blev bland annat att sätta ett nytt och mer tidsenligt namn för sexualundervisning. År 2018 föreslog Skolverket ”sexualitet och relationer” där ordet sexualitet skulle ersätta tidigare ”sex” i ”sex och samlevnad” och ”relationer” skulle ersätta ”samlevnad”. Det nya namnet skulle ge en bättre bild av kunskapsområdets innehåll så som att sexualitet anspelar på mer än sex som i handling och det skulle även bli ett namn som anspelar på samtiden då samlevnad sällan används i vardagen. Efter Skolverkets förslag om namnbyte från sex och samlevnad till sexualitet och relationer la regeringen till ”samtycke” i namnet (sexualitet, samtycke och relationer) med

motiveringen att sexualitet och relationer ska präglas av samtycke. Förutom namnet på kunskapsområdet diskuterades, som tidigare nämnt, även formuleringar av kunskapsområdet. En ständig diskussion inom läroplanens utformning är hur läroplanens reglerande funktion kan vara tydlig utan att detaljstyra och så även inom kunskapsområdet SSR (Gunnarsson, 2022, p. 27).

Pornografi valde regeringen att ta med för att eleverna ska få möjligheten att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur sexualitet och relationer framställs. Då samtycke har fått ta plats i namnet så har det fått en mer central plats än tidigare och syftar bland annat till att skolans uppdrag om elevernas förståelse för egna och andras rättigheter stärks. Till sist det tredje omdiskuterande begreppet; hedersrelaterat våld och förtryck som till skillnad från tidigare läroplaner har fått en framträdande plats. Arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck är en del av värdegrunds- och kunskapsuppdrag i skolan (Gunnarsson, 2022, p. 27–28). Det Gunnarsson (2022, p. 28) poängterar i den nya läroplanen är att samtliga revideringar förstärker ett riskperspektiv. Skolan har alltså genom denna revidering fått ett mer omfattande ansvar att behandla framför allt risker som finns med sexualitet och relationer (Gunnarsson, 2022, p. 28).

1.3.3 Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer

Skolverket (2023) beskriver att sexualitet, samtycke och relationer inte är ett eget ämne utan är ett ämnesintegrerat kunskapsområde. Kunskapsområdet ska ingå i flera ämnen och nämns i flera olika kursplaner så som i bildämnet. Läroplanen och kursplanerna är det som bestämmer vad eleverna ska lära sig i skolan. På flera platser i lgr22 går det att läsa om hur kunskapsområdet Sexualitet, samtycke och relationer ska utspela sig i skolan och i undervisningen (Skolverket, 2022). Kunskapsområdet nämns till exempel i avsnittet om skolans värdegrund och uppdrag där det står att elever ska möta frågor om sexualitet, samtycke och relationer återkommande under skolgången (Skolverket, 2022, p. 8). Detta poängteras ytterligare under avsnittet ”Mål” där det står att varje elev ska ha fått kunskaper om området sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck efter genomgången grundskola (Skolverket, 2022, p. 13). Detta visar på att skolan inte enbart har i ansvar att eleverna ska möta området flera gånger under deras skolgång, det visar även att skolan har som ansvar att eleverna efter skolgången ska ha fått kunskaper om området. Rektorn på skolan har ett särskilt ansvar för just detta uppdrag (Skolverket, 2022, pp. 18-19). En del av detta uppdrag är att se till att kunskapsområdet SSR samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen (Skolverket, 2022, pp. 18-19).

Ett återkommande arbete med sexualitet, samtycke och relationer under grundskolan ska, enligt läroplanen, bidra till att elevers hälsa och välbefinnande främjas och stärker elevernas

förutsättningar att göra medvetna och självständiga val (Skolverket, 2022, p. 8). Eftersom det är en del av elevernas hälsa blir kunskapsområdet även en del av elevhälsans uppdrag. Det ligger även på skolans ansvar att bidra till att utveckla förståelse hos eleverna för egna och andras rättigheter (Skolverket, 2022, p. 8). I samma anda ska eleverna även lära sig förstå att sexualitet och relationer präglas av samtycke. Något som även poängteras tydligt är att utbildningen i skolan kritiskt ska granska maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck. Eleverna ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur olika medier och sammanhang framställer sexualitet och relationer till exempel i pornografi (Skolverket, 2022, p. 8).

Som tidigare nämnt står det i kursplanen för bild, under centralt innehåll för årskurserna sju till nio att det ska ingå i undervisningen ”Bilder som behandlar identitet och maktrelationer, till exempel sexualitet, etnicitet och kön. Hur dessa perspektiv gestaltas och konstrueras.” (Skolverket, 2022, p. 32). Bildundervisningen ska även behandla ”Mediebilders utformning och påverkan och hur dessa bilder kan tolkas och kritiskt granskas.” (Skolverket, 2022, p. 32). På Skolverkets hemsida går det att läsa om hur kunskapsområdet SSR kan kopplas till flera olika ämnen i skolan, så som bildämnet och hur SSR skulle kunna utspela sig i undervisningen (Skolverket, 2024). I läroplanen står det att eleverna ska ges möjlighet att utveckla kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang. Skolverket ger som förslag att eleverna i bildundervisningen kan utforska normstrukturer och hur de påverkar oss men också fundera på hur de kommer till uttryck i deras eget skapande. Arbetet med kunskapsområdet SSR i bildämnet motiverar Skolverket (2024) utifrån att de normer som finns i samhället också finns i det generella bildspråket. Våra normer om till exempel könsmönster, ideal, hur vi ser på kärlek och relationer uttrycks i både samtida och historiska verk, samt i reklam- och mediabilder. Skolverket poängterar även att nästan alla unga idag använder sociala medier dagligen och därför är det gynnsamt att ta in medier och dess bilder i undervisningen för att ge eleverna möjligheten att kunna diskutera och reflektera kring sitt vardagliga intag av bilder och videor (Skolverket, 2024).

I arbetet med kunskapsområdet SSR har Skolverket skapat en visuellt beskrivande triangel av de tre olika delarna inom ämnet. Dessa tre delar är ”Enskilda lektioner, dagar eller insatser”, ”Fånga frågan i flykten” och ”Ämnesintegrering och ämnesövergripande” (Skolverket, 2023).

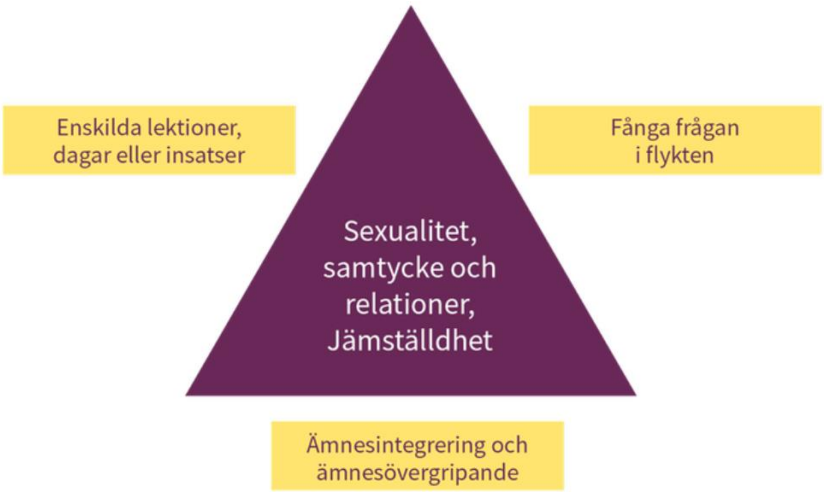

Figur 1 Triangel om de olika delarna inom ämnet SSR av Skolverket (2023)

Ämnesintegrering och ämnesövergripande arbete omfamnar skolans olika ämnen och varje lärares undervisning. Det är inte bara det biologiska perspektivet som är naturligt förekommande i NO ämnena som ska bygga upp kunskapsområdet SSR, utan undervisningen ska ge eleverna fler perspektiv och sammanhang. Eleverna ska ges möjlighet att se SSR ur flera olika perspektiv så som hur det präglat hela samhällen och människors livsmöjligheter. Det ämnesövergripande arbetet möjliggör att undervisningen i olika ämnen visar hur olika perspektiv på kunskapsområdet hänger ihop och bildar en helhet (Skolverket, 2022).

Vidare till en annan sida av triangeln; att fånga frågan i flykten. Detta vardagsarbete innebär att fånga upp det som händer i elevernas liv. Under en dag med skola, fritids och sociala medier kan det hända mycket för eleverna. Ofta kan det dyka upp tillfällen där eleverna är diskussionslystna och vill ha en dialog om olika frågor så som: konflikter, kroppslig integritet, relationer och jämställdhet. Eller så har det hänt något i medierna som eleverna vill eller behöver diskutera. Det är vid dessa tillfällen som fånga frågan i flykten bli aktuellt. Detta gäller även vid negativa händelser i vardagen så som kränkningar. Vid inhämtande av sådan information av händelse har skolan skyldighet att agera skyndsamt. Den sista och tredje delen i triangeln är enskilda lektioner, temadagar eller insatser. Under denna del ska eleverna ges möjlighet under enskilda lektioner eller dagar att diskutera olika frågor om relationer, samtycke och sexualitet. För att tydligt lyfta fram dessa frågor kan det till exempel ske genom ett tema så som mänskliga rättigheter eller jämställdhet (Skolverket, 2022).

2. Tidigare forskning

Då diskursen/kunskapsområdet SSR är relativt nytt (sedan sommaren 2022) har det inte funnits tillräckligt med tid till att bedriva forskning inom ämnet. Detta blev tydligt i litteratursökningen då jag testade flera olika databaser och med flera olika relaterade sökord men fick enbart fram ett fåtal relevanta forskningsartiklar. Därför behövdes flera manuella

sökningar göras och resultatet från mina sökningar efter tidigare forskning redovisas i detta avsnitt. Målet är att ge en bild och redovisa kunskapsläget inom området SRR idag. Detta kommer göras under rubrikerna: ”Ungas kunskap, attityd och sexuella handlingar”, ”Undervisning om Sexualitet, samtycke och relationer”, ”Upplevelser av sexualundervisning i svenska skolan”, ”Frisk- och riskperspektiv i undervisningen” ”Föränderlighet, engagemang och spänningar”. Tidigare forskningen avslutas med två rubriker om bildämnet och bilder: ”Bildämnets perspektiv på kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer” och ”Ungas möte med bilder och egna bilder”.

2.1 Ungas kunskap, attityd och sexuella handlingar

Kortfattat har detta arbete i syfte att undersöka bildlärares erfarenheter och tankar kring undervisning med koppling till kunskapsområdet SSR på högstadiet. För att kunna förstå hur det ser ut för elever och unga idag presenteras nedan rapporter som redovisar ungas hälsa, erfarenhet, attityder och kunskaper om sexuella handlingar. I rapporterna ingår det unga personer från 15 eller 16 år vilket inte inkluderar unga från högstadiet som detta arbete utgår från. Dels kommer sexuell debutålder, högrisktagande grupper och bidragande orsaker till risktagande att presenteras. 2011 publicerades en rapport av Göteborgs universitet skriven av fil. Dr. Ronny Heikki Tikkanen och fil.kand. Jonna Abelsson, vid Institutionen för socialt arbete. Arbetet genomfördes i samarbete med fil. dr Margareta Forsberg vid Smittskyddsinstitutet. Rapportens rubrik är *Kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga,* (Rapportnamn: UngKAB09) och titeln beskriver i stora drag rapportens innehåll. Rapporten baseras på en enkätstudie som genomfördes år 2009 där 15 278 unga mellan 15 och 29 år i Sverige ingick i studien (Tikkanen, et al., 2011, p. 11). Motiveringen för tidsspannet menar författarna handlar om att personer idag är unga en längre tid till skillnad från förr. De som bildar familj gör de ofta inte för än i 30 års åldern. En annan skillnad är att många unga idag är sexuellt aktiva och kan ha ingått kortare eller längre relationer innan familjebildandet (Tikkanen, et al., 2011, p. 5). En annan rapport med samma tema fast senare genomfört är UngKAB15 *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige UngKAB15 – en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år* av Folkhälsomyndigheten (2017). Rapporten handlar i huvudsak om hivprevention, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Rapporten är baserad på en enkät med unga i Sverige under 2015. Förutom att fördjupa kunskaperna inom hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbete är även utgångspunkten för studien Folkhälsomyndighetens arbete med den nationella strategin mot smittsamma sjukdomar. Dessa två rapporter har valts ut både för att ge en bild av unga ”idag” (relativt i närtid) och för att kunna ställas mot varandra för att se om det har skett någon utveckling mellan 2009 och 2015. Det bör dock påpekas att rapporternas resultat inte bör ses som representativt i det svenska samhället utan ger enbart en bild av hur det såg ut i dessa svarsgrupper.

En stor del av rapportens undersökning är attityder kring sex och kärlek i kombination med deltagarnas kunskaper om ämnena (Tikkanen, et al., 2011, pp. 57-62). Vid påståendena angående attityder i enkäten var det generellt sett yngre, personer som var bosatta i mindre städer eller på landsbygden samt de som har invandrat som var mer negativa i sina svar. En av attityderna som undersöktes var till samkönade äktenskap där personer som inte identifierar sig utifrån man eller kvinna var den största gruppen som höll med om att det är acceptabelt. Vid påståendet om tjejer och killar som har haft många partners förtjänar dåligt rykte var det åter igen flera unga som instämde. Enkätdeltagarna fick även svara på frågor om internet och sex. De flesta hade någon gång under det senaste året (2009) flirtat eller letat efter kärlek på nätet (Tikkanen, et al., 2011, pp. 58-61). Dock är det värt att nämna att denna enkätstudie gjordes för ungefär femton år sedan och användningen av internet, appar och sociala medier har utvecklats en hel del sedan dess.

För att skapa sig en djupare förståelse för ungas erfarenhet kring sex undersöker rapporten UngKAB09 och UngKAB15 ungas erfarenheter av sexuella handlingar mot sin vilja. Författarna i UngKAB09 konstaterar att det är en stor andel som har denna erfarenhet. I båda rapporterna hade ungefär 40 procent erfarit sexuella handlingar mot sin vilja och kvinnor dubbelt så mycket jämfört med män (Tikkanen, et al., 2011, pp. 62-63) (Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 52). Vidare till ungas sexuella debut där genomsnittsåldern är ungefär 16 år (något lägre för kvinnor och något högre för män) vilket visar på att den sexuella debuten kan ske under slutet av högstadiet (Tikkanen, et al., 2011, p. 71). De flesta hade sin debut med någon som de hade en relation med. I UngKAB15 svarade även åtta av tio att det är viktigt att kunna prata om sex med sin partner (Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 52).

Rapportens avslutande delar handlar om hälsofrämjande insatser och riskutsatta grupper (Tikkanen, et al., 2011, pp. 135-143). En del av det hälsofrämjande arbetet är sex- och samlevnadsundervisningen. De flesta anser att de har lärt sig tillräckligt men det är även ungefär en femtedel som inte tycker att de har fått tillräckligt med undervisning om ämnet, särskilt bland de som varken identifierar sig som man eller kvinna. Liknande andel syns bland de som har fått lära sig om kondomanvändning vid sex- och samlevnadsundervisning. Det är dock en mindre andel som tyckte att de hade fått tillräcklig information om olika STI. Ungefär hälften ansåg att de hade fått kunskap de hade nytta av i framtiden. Ett annat sätt att få information om sex och samlevnad är via internetet. Vid kunskapsbehov svarar många att de vill ha mer information om hur de är att leva med hiv samt kunskaper om hur man får en relation att bli bra vilket är det mest önskade kunskapsbehovet (Tikkanen, et al., 2011, pp. 135-144). Något som blev tydligt i rapporten var att i samtliga delar kunde särskilt riskutsatta grupper dokumenteras. Dessa grupper är: personer som hade tidig sexdebut, blivit utsatt för sex mot sin vilja och gett eller mottagit ersättning för sex. Det gäller även personer som hade en ny eller tillfällig partner vid det senaste sextillfället, har haft många sexpartners eller är högkonsumenter av droger eller alkohol. Exempel på risker som ökar vid flera eller några av

dessa grupper är att dessa i större utsträckning haft en STI (ofta klamydia) under det senaste året. Det är vanligare att inte använda kondom och att ha till exempel sex vid berusning i dessa riskgrupper (Tikkanen, et al., 2011, pp. 145-148). En annan grupp som identifierades i UngKAB15 var samtliga killar i alla åldrar. De hade mindre kunskaper om STI och hiv än tjejer och personer i gruppen annat (Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 80).

2.2 Upplevelser av sexualundervisning i svenska skolan

Enligt Folkhälsomyndigheten i rapporten SRHR2017 finns det flera internationella och nationella rapporter som visar på att evidensbaserad sex och samlevnadsundervisning ger eleverna förutsättningar för att utveckla sin kritiska, reflekterande och kommunikativa förmåga (Folkhälsomyndigheten, 2019, p. 229). Det stärker även elevernas möjligheter att fatta ansvarsfulla och välgrundade beslut när det kommer till sexualitet och relationer. En vägledning till att uppnå en evidensbaserad sex och samlevnadsundervisning som ger eleverna de kunskaper de behöver är genom att analysera rapporter och forskningar från området. En evidensbaserad undervisning går även hand i hand med en av skolans pelare: att skolan ska vila på en vetenskaplig grund (Skolverket, 2022). Inom kunskapsområdet SSR har flera olika undersökningar/rapporter och forskningar undersökt personers uppfattningar av deras sexualundervisning i skolan. En av dessa är *Sexualitet och hälsa bland unga som lever med hiv i Sverige – En studie om kunskap, attityder och beteende bland unga och unga vuxna 16–29 år* (2020) gjord av folkhälsomyndigheten. I denna rapport svarade totalt 24 procent att skolans undervisning gett dem tillräckliga kunskaper för att kunna ta hand om sin sexuella hälsa (Folkhälsomynigheten, 2020b, p. 42). Två andra rapporter visade att 49 procent respektive 19 procent tyckte att de hade fått tillräckligt med kunskaper (Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 80; Folkhälsomyndigheten, 2019, p. 229).

Sammanfattningsvis går det att se i samtliga nämnda rapporter att mindre än hälften ansåg att de hade fått tillräckliga kunskaper inom sex- och samlevnad, ett spann mellan 19 och 49 procent. Enligt rapporten SRHR2017 ger den svenska läroplanen goda förutsättningar för hög kvalitet på sex- och samlevnadsundervisning (Folkhälsomyndigheten, 2019, p. 229). Rapporten påstår även att det finns flera olika granskningar som visar på stora kvalitetsbrister och likvärdighetsproblem i undervisningen vilket inte klingar med skolans förutsättningar genom läroplanen. För att råda bot på detta menar rapporten att lärare behöver kompetensutveckling och måste kunna känna sig trygga i att hantera frågor inom kunskapsområdet. En del av denna lösning måste ske under lärarutbildningen där blivande lärare måste rustas för arbetet med SSR. Även rektorns och skolledningens roll nämns där de uppmanas att ge tydlig styrning för sex- och samlevnadsundervisningen. Det måste alltså ske ett systematiskt kvalitetsarbete för att höja nivån på undervisningen av kunskapsområdet (Folkhälsomyndigheten, 2019, pp. 229-230).

Enligt svarsdeltagarna själva i UngKAB15 skulle de önska att utveckla sexualundervisningen med mer kunskaper inom: hur man får en relation att fungera bra, hur det är att leva med hiv idag och hur man hittar någon att ha en relation med (Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 80). Områdena där de hade fått tillräckliga kunskaper var: hur man blir gravid, kunskaper om kroppen och kunskap om kondomanvändning. De områden svarsdeltagarna inte hade mött i undervisningen var: relationer, genus och jämställdhet, hiv, samt normer och HBT-perspektiv (Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 80). Något rapporten SRHR2017 poängterar är att reproduktiv och sexuell hälsa och rättigheter är just rätten till kunskap. Evidensbaserad kunskap om till exempel den egna kroppen, hur man har säker och njutbar sexuell upplevelse, vet hur man bibehåller eller förbättrar sin hälsa eller kunskaper om sina rättigheter att få vara den man vill vara är gynnsamt för hälsofrämjandet. Det är också ett viktigt uppdrag av skolan att ta sig an dessa kunskaper och ämnen eftersom skolan har en unik arena där i princip alla elever kan nås med dessa kunskaper (Folkhälsomyndigheten, 2019, p. 230).

2.3 Frisk- och riskperspektiv i undervisningen

Boken *Sexualitet och relationer- Att möta ett engagerande och föränderligt kunskapsområde i skolan* är skriven av Simon Ceder, Karin Gunnarsson, Sara Planting-Bergloo, Lisa Öhman och Auli Arvola Orlander (2021). I boken återkommer ett frisk- och riskperspektiv och ur ett historiskt folkhälsoperspektiv har det alltid enligt Simon Ceder (2021, s.16) funnits ett ”frisk- och riskperspektiv” i undervisningen av sex och samlevnad. Ett riskperspektiv innebär att riskerna med sexualitet är i fokus som till exempel könssjukdomar, oönskad graviditet och sexuella trakasserier. I ett friskperspektiv får sexualitetens positiva sidor synas så som: kärlek, njutning och känsla av tillhörighet. Det handlar om att balansera perspektiven eller inkludera båda. Historiskt sätt har båda perspektiven enligt Ceder (2021, s.16) alltid funnits i sexualundervisningen men perspektivens dominans har skiftat under åren. Vilket av perspektiven som har fått dominera mest har delvis berott på, under tiden, aktuella samhällsfrågor. Ceder (2021) fortsätter med att presentera exempel på historiska samhällsfrågor och hur dessa har påverkat perspektivens dominans. Under 1980-talet var en stor samhällsfråga och rädsla HIV/AIDS-epidemin vilket gjorde att undervisningen drevs till att fokusera på riskerna med oskyddad sex. Friskperspektivet under 1980-talet blev då fokus på användandet av kondom. Mer i närtid fick Skolverket i uppdrag av regeringen att uppdatera läroplanen utifrån området hedersrelaterat våld och förtryck, samtycke och pornografi som bidrog till ett större riskperspektiv. Ceder (2021, s.17) avslutar beskrivningen av perspektiven med att klarlägga att ett hälsofrämjande friskperspektiv även har som syfte att förbereda eleverna för eventuella framtida riskfaktorer.

2.4 Föränderlighet, engagemang och spänningar

När det kommer till skolan är föränderlighet enligt Ceder med flera (2021, p. 155) en självklarhet. Det sker hela tiden revideringar i läroplanen och riktlinjer i stödmaterial förändras samt att samhällsförändring och politik påverkar skolans utformning. Skolan,

läroplanen och kunskapsområden så som SSR formas av samhällsströmningar och skolan får i uppdrag att hantera och förebygga samhällsutmaningar. På grund av detta är det viktigt att lärare både hänger med angående samtida frågor och begrepp och samtidigt är ödmjuk för svårigheten att hänga med i alla förändringar (Ceder, et al., 2021, pp. 155-156). Förutom att skolan och därmed även kunskapsområdet SSR är föränderligt finns det även och bör finnas engagemang för ämnet. För att få ett engagerande kunskapsområde bör det ingå åsikter, normer och värderingar. För ytterligare engagemang och intresse från elevernas håll bör elevdelaktighet finnas. Undervisningen av kunskapsområdet sker dock av lärare som har didaktisk kompetens, pedagogisk kompetens och ämneskompetens. Därför bör lärare enligt Ceder med flera (2021, p. 157) vara den styrande faktorn när det kommer till didaktiska avvägningar. Dock kan undervisningsmaterial som har producerats av andra aktörer vara en bra tillgång till undervisningen men att varje undervisning måste anpassas till varje skola och elevgrupp (Ceder, et al., 2021, pp. 157-158).

Konflikten mellan skolan och samhället skulle kunna kallas för en spänning. Det finns även flera olika spänningar när det kommer till kunskapsområdet SSR. En av dessa spänningar är mellan kunskapsuppdraget och värdegrundsuppdraget. Å ena sidan är sexualundervisning en del av värdegrund, å andra sidan en integrerad del i ämnenas kurs- och ämnesplaner. Med denna spänning innebär det att jämställdhet, sexuella trakasserier och normer både ska ses som ett förhållningssätt och kunskapsinnehåll. Detta kan skapa svårigheter till att förhålla sig till de båda delarna. En annan spänning finns mellan risk- och friskperspektivet. Å ena sidan ska undervisningen om sexualitet och relationer skydda elever från olika risker i samhället så som STI och oönskad graviditet. Å andra sidan ska undervisningen främja ett friskt navigerande för att kunna uppleva njutning, känsla av tillhörighet och utveckling av sin identitet. Friskperspektivet kan även bidra till att eleverna får sin handlingskompetens stärkt och kan därmed förbereda eleverna på riskaspekter i samhället (Ceder, et al., 2021, pp. 158-159). Ceder med flera (2021, pp. 158-159) vill även poängtera att när det gäller spänningar är målet inte att lösa dessa utan bör hanteras och förstås.

Andra spänningsfält och hur dessa bör hanteras diskuteras av Zoë Brigley Thompson i *From safe spaces to precarious moments: teaching sexuality and violence in the American higher education classroom* (2018). I texten diskuteras möjliga tillvägagångssätt för att skapa inkluderande och lärorika stunder vid svåra ämnen så som sexualitet och våld. Det finns en balansgång (spänning) mellan till exempel bekämpa förtryckande berättelser och samtidigt hålla diskussionen öppen. Det är alltså inte diskussionen som är fienden utan osäkerheten vid oväntade händelser eller känslor i diskussionerna (Thompson, 2018, p. 402). Thompson konstaterar att det inte går att förutse förekomsten av osäkra ögonblick. Anledningen till dessa osäkra ögonblick är att de inte var förväntade och de är även ofrånkomliga i ett klassrum med olika människor som har olika bakgrunder och erfarenheter (Thompson, 2018, pp. 408-409).

2.5 Bildämnets perspektiv på kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer

Ämnesdidaktik är enligt Ceder med flera (2021, p. 131) frågor om hur undervisningen i ett visst skolämne ska utformas. Det handlar om hur läraren ska sammanväva mål, innehåll och metoder. Utifrån mål, kunskaper, teorier och begrepp som eleverna har som mål att lära sig skapar lärarna lektionsinnehåll som står i relation till elevgruppens förutsättningar. Även ämnesområden så som SSR ska få plats i ämnesdidaktiken. Sexualitet och relationer som kunskapsområde beskrivs av Ceder med flera (2021, p. 132) som särpräglat. SSR präglas av att det saknas kurs och timplan vilket kan vara orsaken till att kunskapsområdet ofta får ett begränsat utrymme i skolan. Lärare nämner även att ”stoffträngsel” i deras ämnens kursplaner gör att det blir svårt att sätta tid till sexualundervisning. Därför menar många lärare enligt Ceder med flera (2021, p. 132) att om sexualitet och relationer ska få plats i planeringen måste andra saker tas bort. Detta menar dock Ceder med flera (2021, p. 133) inte är lösningen utan att i stället skapa ämnesövergripande samarbeten för att ge goda förutsättningar att omfatta kunskapsområdet komplexitet. Ett ämnesövergripande arbete och att utforska ett ämne/fenomen från olika perspektiv ger eleverna möjlighet att lära sig tänka kritiskt och att få en helhetsförståelse. Ämnesövergripande arbete är alltså ett av många tillvägagångsätt som ska ingå i skolan. Skolan har även som skyldighet att inkludera kunskapsområdet ämnesspecifikt. I Skolverkets (2023) förklaringar av kunskapsområdet SSR står det tydligt att det ska ingå i flera ämnen i skolan och mer för vissa ämnen än andra menar Ceder med flera (2021, p. 134). En av dessa ämnesgrupper där SSR är mer omfattande är bild och de estetiska ämnena (Ceder, et al., 2021, p. 134). Denna ämnesgrupp och specifikt i bildämnets ingångar i SSR är i detta arbete av intresse.

En naturlig händelse som sker i bildsalen är att informella samtal sinsemellan eleverna uppstår (Ceder, et al., 2021, p. 135). Vid dessa informella samtal mellan eleverna får läraren tillfälle att fånga frågan i flykten vilken är en av de tre pelarna i kunskapsområdet SSR (Ceder, et al., 2021, p. 135) (Skolverket, 2023). Detta innebär att kvalitet och relationer, genom att fånga frågan i flykten, ges möjlighet att bli en del av både bildskapande och samtal. Eftersom de estetiska ämnena så som bildämnet hanterar material och verktyg i sitt processarbete kan handarbetet bli närmast meditativt. Därför kan samtal i de estetiska ämnena leda till mer informella samtal mellan eleverna. Ett annat karakteristiskt drag för de estetiska ämnena är det multimodala arbetet då inte enbart text och tal berörs utan även skapande. Detta kan vara betydelsefullt när det kommer till att uttrycka känsliga och svåra ämnen inom kunskapsområdet sexualitet och relationer (Ceder, et al., 2021, pp. 135-136). I det multimodala arbetet skulle till exempel filmskapande eller text till musik ske. Genom filmmediet blir det möjligt att gestalta sådant som annars kan vara svårt att uttrycka muntligt och ta ställning till framför en klass. Detsamma gäller andra estetiska, multimodala processer så som vid låtskrivande. I skapandet av estetiska lärandeprocesser är det inte redovisningen av ett kunskapsinnehåll som är i centrum, det är i högre grad den kunskap som uppstår i det materiella. En annan del av de estetiska ämnena är rummet, både när det gäller rumslighet i ett skapande och det fysiska rummet så som lektionssalen. I det rum som det estetiska ämnet

undervisas i finns det specifika verktyg och deras organisering skiljer sig från övriga ämnesrum i skolan. Denna skilda rumslighet som uppstår i till exempel bildsalen kan öppna upp för andra geografier för kroppen. Det blir alltså även andra rörelsemönster i estetiska lektionssalar än övriga ämnen. På grund av detta kan det även skapa en osäkerhet bland en del elever för att det utmanar bilden av vad som krävs för att vara skolelev. Det är dock viktigt att komma ihåg att de estetiska ämnena inte ska slås ihop och tolkas likadant. De estetiska ämnena har aspekter som förenar dem så som personliga, kroppsliga och känslomässiga upplevelser. Hur detta utspelar sig beror dock på det estetiska ämnet (Ceder, et al., 2021, p. 136).

En annan form av multimodalt arbete är visuell framställning som inte enbart är kopplat till bildämnet. Lärare använder sig även av till exempel bilder i biologin för att visa exempel på könsorgan och filmer i samhällskunskap som belyser till exempel normer. Dock blir den visuella framställningen mer konkret i bildämnet där eleverna både får lära sig att skapa och analysera. I bildämnet skapar lärare inte sällan uppgifter som handlar om att berätta om sig själv eller sina känslor. Något Ceder med flera uppmärksammar är att lärare måste navigera mellan det personliga och det privata inom kunskapsområdet SSR. Det vill säga att eleverna ska få välja om de vill dela med sig om något personligt eller inte. För att elever inte ska bli påtvingade att dela med sig av privata bildberättelser kan lärare utgå från att eleverna både är bildskapare och bildkonsumenter. Med denna utgångspunkt kan eleverna som bildskapare öppna upp för lekfulla metoder. Bildämnets styrka är att kunna erbjuda möjligheten att arbeta prövande och utmana genom olika material och gestaltningsförmågor. Bildämnets arbetssätt kan erbjuda verktyg för att skapa alternativa representationer av samhällsnormer eleverna möts av i vardagen. Genom dessa varierande arbetssätt, material och verktyg kan bildämnet erbjuda samtal om identitet, sexualitet och kön som inte behöver bli privata (Ceder, et al., 2021, pp. 137-138). Vidare från identitet till genus inom bildämnet vilket ofta förekommer i bildanalyser. Detta genom att analysera stereotypiska bilder antingen från nutid eller historien utifrån genus och kön. Det används även enligt Ceder med flera (2021, p. 138) ofta reklambilder eller mediebilder för att undersöka genus. Dock kan användandet av bilder i undervisningen bidra till att bekräfta normer och binära föreställningar av kön. Något som är gynnsamt när det kommer till genus och normer i bilder är att se på hur eleverna utmanar och överskrider de binära positionerna. En stor del av elevernas värld är online och i online världen blir det enklare att kommunicera och iscensätta olika könsöverskridande representationer. Detta går att göra genom att till exempel skapa egna datorspels avatarer. Genom dessa avatarer kan till exempel genus gestaltas och diskuteras utifrån mångfald av olika könsneutraliteter. Lärare kan genom detta både genom skoj och allvar synliggöra binära könsmönster som visar på alternativa sätt att definiera och uttrycka identitet (Ceder, et al., 2021, pp. 138-139). Det går även i bildämnet att uppmärksamma till exempel etnicitet, klass, kön, jämställdhet, makt och många andra områden inom SSR (Ceder, et al., 2021, p. 140).

2.6 Ungas möte med bilder och egna bilder

Enligt Simon Ceder och Karin Gunnarsson (2021, p. 70) möts unga idag av en stor mängd olika bilder varje dag. Bilderna de möter är både stilla och rörliga bilder och bilder som anspelar på sex finns överallt i: film, reklam, sociala medier, datorspel och så vidare. Bilder som de unga tar vardagligen kan delas in i två kategorier: pornografiska bilder och sexualiserade bilder. I pornografiska bilder är kroppar helnakna och det kan ske sexuella handlingar medan i sexualiserade bilder anspelas det på sexualitet genom utmanande poser där kroppen är mer eller mindre påklädd. Pornografiska bilder omges även av lagar som begränsar spridningen av dessa medan sexualiserade bilder inte har den begränsningen. Sexualiserade bilder kan vara ett uttryck för sexuellt utforskande, identitetsskapande, objektifierande normer eller kreativitet (Ceder, et al., 2021, p. 72).

3. Teoretiska utgångspunkter

Detta arbete har i syfte att undersöka hur fyra yrkesverksamma bildlärare arbetar med och reflekterar kring kunskapsområdet SSR i relation till bildämnet och bildundervisning. För att tolka dessa resultat har relationell pedagogisk teori och didaktisk teori valts. Den relationell pedagogiska teorin har valts då det relationella perspektivet var återkommande i informanternas resonemang. Den didaktiska teorin har valts som ett ytterligare verktyg för att tolka lärarnas arbete med kunskapsområdet SSR. Dessa teorier beskrivs och presenteras nedan.

3.1 Relationell pedagogik

Enligt Jonas Aspelin (2013, pp. 14-16) är relationell pedagogik ett teoretiskt synsätt där relationer i utbildningen står i fokus. Inom denna teori är relationerna mellan till exempel lärare-elev, elev-elev, elev-grupp och lärare-grupp mer centralt än individuella och kollektiva förhållanden. Lärande, utbildning och undervisning är några exempel på perspektiv som kan inom relationell pedagogisk teori beskrivas, analyseras och tolkas utifrån relationer i utbildningen. Aspelin (2013, p. 14) fortsätter med att beskriva att ordet ”relationell” syftar till att det finns minst två inom det pedagogiska fenomenet. Med detta menas att relationerna i utbildningen inte går att förstå i fullo genom att enbart se till den ena aktören i en relation. Vi människor existerar i sam-konstituering, att vi alltid är i relationer och kan inte komma ifrån dem, inte ens när vi är ensamma. Utbildning sker enligt den relationella pedagogiska teorin alltid mellan människor och inte inom eller utanför dem. Utifrån detta presenterar Aspelin (2013, p. 16) några empiriska frågor så som ”Vilka innebörder har utbildningens relationella kontext för elevers möjligheter till delaktighet och lärande?”, ”Vad betyder kvaliteter i lärare-elev relationen för elevers studieprestationer eller, mer allmänt, för elevers (kognitiva, sociala, personliga, estetiska osv.) utveckling?”, ”Vad utmärker lärares relationella kompetens och hur utvecklas denna i utbildning och yrkespraktik?” och ”Hur utvecklas förtroendefulla och genuina lärare-elev relationer över tid och vad betyder sådana relationer för elevers lärande?”.

3.2 Didaktisk teori

Enligt Kansanen, Hansén, Sjöberg och Kroksmark i boken *Allmändidaktik- vetenskap för lärare* (2011, p. 29) beskrivs didaktik handla om förmågan eller konsten att förmedla budskap som hjälper andra människor att förstå situationer och upplevelser. Det handlar även om att tillägna sig viktiga kunskaper och färdigheter för att kunna handla övervägt och klokt. Därför har didaktik alltid varit nära människan som redskap för att kunna förstå den värld vi lever i och kunna handla i den (Hansén et al. 2011, p. 29). För att ytterligare kunna förstå didaktikens roll i skolan gestaltas detta i boken i form av en didaktisk triangel med hörnen: innehåll, lärare och elev:

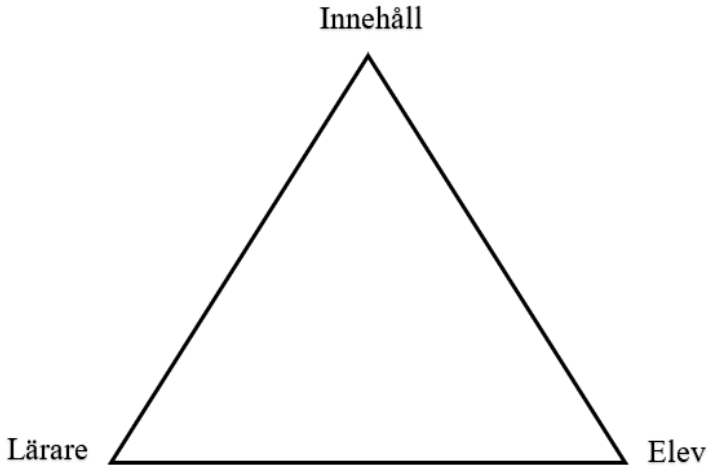

Figur 2 didaktiska triangeln, tagen ur Allmändidaktik - vetenskap för lärare av Hansén och Forsman (2011, p.44)

Mellan elev-lärare uppstår det en pedagogisk relation och mellan elev-lärare-innehåll uppstår didaktiska relationer. I den pedagogiska relationen finns en personrelation som kan se olika ut i olika situationer och relationer. I den didaktiska relationen har även läraren en relation till innehållet och kärnan består av lärarens förhållande till elevens lärande (Hansén et al. 2011, p. 46). I boken *Didaktik - teori, reflektion och praktik* av Michael Uljens (red.) (1997) presenteras ett antal frågor som är centrala i den didaktiska teorin. Dessa frågor kommer detta arbete ta hjälp av, tillsammans med den didaktiska triangeln i analysen av lärarnas svar.

> vem som ska lära sig
> vad man ska lära sig
> när man skall lära sig
> med vem man skall lära sig
> var man skall lära sig
> hur man skall lära sig
> genom vad man skall lära sig
> varför man skall lära sig
> för vad man skall lära sig
> (Jank & Meyer, 1997, pp. 17-18).

Inom didaktiken finns det flera olika teorier och perspektiv så som allmändidaktik och ämnesdidaktik. Enligt Sjöholm, Kansanen, Hansén och Kroksmark (2011, p. 49) är dessa två olika perspektiv på didaktiken men är integrerade med varandra i undervisningsprocessen. Allmändidaktiken innebär ett generellt perspektiv på didaktik och undervisning som inte är kopplat till ett specifikt ämne (Hansén & Forsman, 2011, p. 46). I ämnesdidaktiken uppmärksammas det att det finns skillnader mellan olika ämnen vilket styr och har ett inflytande på undervisningsprocessen. Med detta menas att olika ämnesinnehåll därför inte kan undervisas eller studeras på samma sätt (Hansén & Forsman, 2011, p. 49).

4. Metod

Grønmo (2016) beskriver vad metod är i boken *Metod helt enkelt - En introduktion till samhällsvetenskaplig metod* av Ann Kristin Larsen (2017, p. 19). Det som anger hur kunskap ska införskaffas, hur teorier utvecklas, hur vi försäkrar att kunskapen och teorierna uppfyller kraven på vetenskaplig kvalitet och relevans på aktuella ämnesområdet är metoden. Som Grønmo är inne på handlar valet om metod hur data ska inhämtas, exempelvis får man en typ av data vid enkätundersökning och en annan data vid intervju. Vid en kvantitativ metod är datan mätbar och kvalitativa data är omätbara egenskaper från undersökningspersonerna (Larsen, 2017, p. 31). Vid kvalitativ metod beskrivs respondentens föreställningar och uppfattningar av intresse (Dimenäs, et al., 2007, p. 48). Därför har en kvalitativ ansats valts till detta arbete då arbetet syftar till att undersöka personers (lärares) tankar och erfarenheter.

Enligt Fejes och Thornberg (2019, p. 16) finns det flera viktiga delar i en kvalitativ metod. Dessa delar kallas för datainsamling, data, databearbetning och dataanalys. Vid datainsamling sker insamling av data vilket kan göras genom till exempel intervju, observationer eller enkäter. I detta arbete har intervjuer valts. Under datainsamlingen behöver undersökningen dokumenteras på något sätt för att skapa data, därför kommer det ske intervjuinspelning och intervjuskrifter under intervjuerna. När data är insamlat och dokumenterat sker en databearbetning vilket är när man kodar eller läser av data ord för ord med hjälp av teorier. Man studerar även likheter och skillnaden i data eller genererar teman eller kategorier av data. Det sista steget är dataanalys och beskrivs som en central del av den kvalitativa forskningen (Fejes & Thornberg, 2019, p. 16). Det är dessa delar arbetet kommer utgå från och bygger upp metoden kring.

4.1 Val av metod

I valet av metod värderades att kunna ställa följdfrågor högt och därför har intervju valts då detta tillåter följdfrågor direkt till informanten (Larsen, 2017, p. 36). Dock kan en intervju vara mer eller mindre strukturerad (Larsen, 2017, p. 138). Att ha färdig bestämda frågor som ställs i en bestämd ordning kallas för strukturerad intervju. I en ostrukturerad intervju finns det inte färdiga frågor, det är vanligt att i stället använda stickord för att vägleda och skapa en

röd tråd genom intervjun. Som med det mesta finns det för och nackdelar med de båda. Mer strukturerade intervjuer gör att det går att jämföra svar på frågorna med varandra, medan förbestämda frågor kan göra att intressant information försvinner. Därför har semistrukturerade intervjuer valts då de öppnar upp för mer formbar struktur utifrån intervjuns behov (Larsen, 2017, p. 139). Vid semistrukturerade intervjuer kan en flexibel intervjuguide användas. Guiden innebär att man kan ha förbestämda frågor och/eller stickord som sedan kan ställas i flexibel ordning. Den semistrukturerade intervjumetoden öppnar också upp för att få ställa följdfrågor till informanten för att utveckla resonemang eller vara mer konkret (Larsen, 2017, p. 139). I denna undersökning har fem huvudfrågor formulerats och utifrån dessa ställdes följdfrågor.

4.2 Urval

I en kvalitativ intervjumetod är syftet enligt Sonja Kihlström (2007, p. 49) att intervjua personer som har erfarenhet av det ämne eller område intervjun ska behandla. Detta är målet då om informanten får berättar om en situation som hen har varit med om är förmodligen svaren mer tillförlitliga. Det kan också innebära att informanten inte bara delar med sig av åsikter eller synpunkter, utan en berättelse som grundar sig på egen erfarenhet (Kihlström, 2007, p. 49). I denna undersökning är alla informanter legitimerade lärare i bildämnet, jobbar som bildlärare och undervisar elever på högstadiet. Detta urval har valts då detta arbete har som syfte att undersöka SSR i undervisningen i bildämnet på högstadiet. Informanterna jobbar även i svenska skolor vilket är viktigt eftersom undersökningen syftar till att undersöka ett kunskapsområde i den nya reviderade läroplanen lgr22. I sökandet efter eventuella informanter skedde ett bekvämlighetsurval där jag valde att kontakta personer enligt urvalsgruppen i min närhet eller som jag tidigare har haft kontakt med. Utifrån detta bekvämlighetsurval och kategorin av informanter som behövdes till undersökningen är informanterna från olika städer i sydöstra Sverige. Över 40 bildlärare kontaktades med frågan om att delta i en intervju. 11 svarade av de som kontaktades och av dess svarade fem bildlärare att de ville delta. Alla fem bildlärare jobbar på olika skolor och flera jobbar i olika städer. Detta var gynnsamt för undersökningen då det resulterade i att informanterna kunde beskriva flera olika erfarenheter utifrån olika skolors förutsättningar.

4.3 Presentation av informanter

Sofia är 49 år och har jobbat som lärare i fjorton år. Hon är utbildad lärare inom matematik, svenska, svenska som andraspråk och bild på gymnasienivå. Just nu undervisar hon klasser från sjuan, åttan och nian i bild.

Daniel är 34 år och är legitimerad lärare i bild och engelska på högstadiet. Han har jobbat sju år som lärare, två terminer i engelska ämnet och just nu jobbar han i bildämnet med årskurs sju.

Rebecka är 24 år och är utbildad gymnasielärare i bild och geografi. Hon har jobbat som bildlärare för årskurserna sju, åtta och nio i ett år när intervjun genomfördes. Hon har inte jobbat inom något annat ämne som lärare mer än i rollen som vikarie.

Matilda är 50 år och har jobbat som lärare för årskurserna sju, åtta och nio i 3 år. Hon är legitimerad både i bild och textilslöjd och undervisar i båda.

4.4 Forskningsetiska överväganden

Utifrån den humanistiska och samhällsvetenskapliga ingången i detta examensarbete har Vetenskapsrådet *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002) valt att användas. Vetenskapsrådets text presenterar fyra huvudkrav inom de forskningsetiska principerna: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002, pp. 6-14). Det första kravet, informationskravet berör forskarens ansvar att informera undersökningsdeltagaren. Forskaren ska informera deltagaren om dess uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deltagandet. Deltagaren ska även informeras om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan utan negativa följder. För att uppnå detta i denna empiriska undersökning har ett missivbrev skickats ut där informanterna (deltagarna) informeras om sina rättigheter och villkor till deltagandet i undersökningen. För deras trygghets skull har även intervjuledarnas och handledarens namn samt kontaktuppgifter uppgets i missivbrevet. Detta för att enkelt kunna komma i kontakt med ansvariga för att till exempel ställa en fråga eller avbryta sitt medverkande (Vetenskapsrådet, 2002, pp. 7-8).

Det andra kravet är samtyckeskravet som i stora drag innebär att deltagaren själv bestämmer över sitt eget medverkande. Forskaren, eller som i det här fallet; intervjuledaren ska enligt Vetenskapsrådet (2002) inhämta informantens samtycke till sitt medverkande i undersökningen. Samtycke till medverkande har informerats om i missivbrevet och innan intervjun. I missivbrevet informeras informanten om att det är hen som bestämmer hur länge och under vilka villkor hens deltagande sker. Informanten informeras även om att de får avsluta sitt medverkande utan negativa följder. Ett skriftligt samtycke har tecknats innan intervjun dels för informantens deltagande, dels samtycke till att intervjun spelas in. Inspelningen har skett via en mobiltelefon som är inställd på flygplansläge (inte uppkopplad) där enbart ljud från intervjun efter samtycke spelats in. Inspelningen har sedan laddats upp på Microsofts One Drive som är godkänd av Högskolan Dalarna för behandling av personuppgifter. Ljudfilen har sedan raderas från mobiltelefonen och först efter detta har flygplansläget stängts av. Vidare har informanterna själva fått välja var och när intervjun ska ske för att intervjun ska vara på informanternas villkor enligt samtyckeskravet.

En del av samtyckeskravet är att det inte ska finnas något beroendeförhållande mellan informanten och intervjuledaren. Detta eftersom samtycket kan bli kompromissat. Samtycket

ska ske självständigt och icke påverkat av något yttre så som intervjuledaren vilket inte sker i ett beroendeförhållande. I detta arbete bedöms ingen av informanterna vara i en beroende position till intervjuledaren. Enbart en av informanterna har träffat intervjuledaren vid ett tidigare tillfälle under VFU-period i utbildningen till lärare. Detta upplevs dock inte ha påverkat intervjun eller samtycke till intervjun mer än att informanten kan ha blivit mer motiverad av att delta på grund av att hen kände intervjuledaren.

Forskningsetiska kravet; konfidentialitetskravet är till för att alla personer som deltar i studien ska ges största möjliga konfidentialitet (Vetenskapsrådet, 2002, pp. 12-13). För att detta ska uppfyllas ska personuppgifterna förvaras på ett sätt så att obehöriga inte kan ta del av dem. Detta innebär även att intervjuledaren som omfattar användning av etiskt känsliga uppgifter förbinder sig tystnadsplikt. För informanternas konfidentialitet ska de delges med fiktiva namn i transkriberingen och i detta examensarbete. Inte heller skolornas namn där informanterna jobbar eller staden de jobbar i har nämnts då detta kan kompromissa deras konfidentialitet. I samma anda ska eventuella anteckningar som gjordes under intervjun i princip vara omöjliga att komma åt av obehöriga enligt konfidentialitetskravet. Detta har även informerats om innan intervjun till informanten.

Det fjärde forskningsetiska kravet; nyttjandekravet poängterar tydligt att den information som har samlats in om enskilda personer enbart får användas för forskningsändamålet (Vetenskapsrådet, 2002, p. 14). Det innebär även att informationen inte får utlånas eller användas för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften. Vidare får insamlade personuppgifter för forskningsändamålet inte användas för beslut eller åtgärder som direkt påverkar den enskilde (Vetenskapsrådet, 2002, p. 14). Informationen som delges före, under och efter intervjun av informanterna i denna studie kommer inte att nyttjas till annat än denna studie som de har samtyckt till.

4.5 Genomförande

Informanterna valde själva om intervjuerna skulle ske via zoom (videomötes tjänst) eller på en fysisk plats och samtliga valde Zoom. Intervjuerna började med att jag hälsade de välkomna och frågade om de hade läst missivbrevet vilket samtliga informanter hade gjort förutom Matilda: Matilda hade skummat igenom innehållet snabbt och därför gavs en genomgång av informationen i missivbrevet till henne. Denna avvikelse upplevdes inte påverka resterande delar av intervjun. Innan intervjun fick de även ett samtyckesformulär skickat till sig digitalt som de skulle skriva på. Samtliga informanter samtyckte till intervjun vid intervjutillfället antingen genom signatur i formuläret eller muntligt om de inte hade fått tid till att skriva under än. Efter intervjun har samtliga informanter skickat in ett påskrivet samtyckesformulär. Vidare efter kontrollerna samlades data så som ålder, yrkesverksamma år och undervisningsämnen in för att kunna användas till presentationerna av informanterna i

arbetet. Informanterna informerades sedan om intervjuns upplägg, att det är sammanlagt fem frågor och att det går bra att ställa frågor eller gå tillbaka till någon fråga under intervjun. Den första och andra frågan ställdes som uppvärmningsfrågor och för att se hur mycket kunskap och erfarenheter som informanten hade om kunskapsområdet SSR. Efter dessa två frågor visades Skolverkets triangel (se bilaga 3) för att visuellt framföra de kommande tre frågorna i intervjun. Senare under intervjun visades även ett till stödmaterial med Skolverkets sex punkter om kunskapsområdets innehåll (se bilaga 4). Dessa sex punkter fungerade som stöd igenom intervjuns sista tre frågor. Stödet hjälpte informanterna att diskutera sina erfarenheter och resulterade i att informanterna kunde påminnas om fler kopplingar mellan deras undervisning och SSR.

Intervju ett med Sofia och två med Daniel pågick i ungefär en timme och utan störande moment eller avbrott. Tekniken fungerade, bra ljud och bild under hela intervjun och inga kända störmoment uppfattades. Vid den tredje intervjun med Rebecka, som intervjuades i ca. 40 minuter, fungerade tyvärr inte kameran på hennes dator och därför kunde jag inte se henne. Detta upplevdes inte som ett hinder eller som ett större störmoment under intervjun. Dock gjorde det svårare att bedöma Rebeckas tillvaro och kroppsspråk kunde inte tas med i upplevelsen av intervjun. Det skedde även ett kortare avbrott under de första inledande minuterna i intervjun där en person kom och knackade på. Efter detta kortare avbrott verkade inte Rebecka störas, distraheras eller bli påverkad av något yttre utifrån av det som gick att höra. Till sist skedde fjärde och sista intervjun med Matilda. Matilda upplevdes inte heller påverkad av något yttre i sin omgivning förutom att hennes son var i närheten och detta gjorde att det blev två kortare avbrott under intervjun. Avbrotten upplevdes dock inte störa intervjuns innehåll.

4.5 Materialbearbetning och analysmetod

Efter att transkriberingen var gjord kunde materialbearbetningen börja. I materialbearbetning och analys av data är målet för forskaren enligt Fejes och Thornberg (2019, p. 35) att skilja mellan det betydelsefulla och det triviala och att identifiera betydelsefulla mönster. Kvale (1997 ur Fejes & Thornberg, 2019, p.37) menar att det inom en kvalitativ analys finns fem huvudmetoder: koncentrering, kategorisering, berättelse, tolkning och ad hoc. Fejes och Thornberg (2019, p. 37) lägger även till modellering som analysmetod. I detta arbete har analysmetoden kategorisering använts för att bearbeta den insamlade datan från intervjuerna. Denna analysmetod valdes utifrån arbetets metodansats och då det passade datan som insamlades. Vid kategorisering kodas datamaterialet i kategorier. Vid analysering av likheter och skillnader i transkriberingarna från intervjuerna kunde kategorier identifieras (Fejes & Thornberg, 2019, p. 37). Efter de första två genomlästa transkriberingarna började gemensamma koder konstrueras, så som ”material”, ”läraren” och ”relationer” som sedan kunde kategoriseras under ”förutsättningar”. Ett annat exempel är koderna ”makt”, ”våld”, ”reklam” och ”samtycke” som kategoriserades under ”ämnesintegrerat arbete”. Dessa

konstruerade koder och kategorier har benämnts med ord baserade på innehållet från intervjuerna. Analysen kommer sedan utgå från dessa koder och kategorier för att konstruera avsnittets upplägg.

4.6 Tillförlitlighet

Enligt Larsen (2017, pp. 129-131) handlar validitet om studiens relevans och giltighet och reliabilitet handlar om noggrannhet och pålitlighet. Inom Validitet finns det bekräftbarhet, trovärdighet och överföringsvärde. Arbetets syfte är att undersöka hur lärare arbetar och reflekterar kring kunskapsområdet SSR kopplat till bildämnet vilket har blivit bekräftat att studien har undersökt då datan från intervjuerna kunde besvara arbetets syfte och frågeställningarna. Detta har också skett tack vare att rätt frågor har ställts underintervjuerna så informanternas svar kunde ge svar på undersökningen. Arbetet har alltså en hög bekräftbarhet. Trovärdigheten kan också ses som hög då tolkningar av data har gjorts för den verklighet som har studerats. Vid kodningen av data har målet varit att så närliggande informanternas svar skapa koder för att inte tappa deras verklighet och göra informanternas svar för abstrakta. När det kommer till överföringsvärdet skulle denna undersökning kunna göras på andra bildlärare eller göra mindre ändringar i intervjumanuset för att kunna intervjua andra lärare vilket gör att överförbarheten är också relativt hög. Det som också talar för att denna studie har en hög validitet är att det har använts semistrukturerade intervjuer som metodval. Detta har gjort att det har funnits möjlighet att korrigera ursprungsidén. I detta arbete har det till exempel utnyttjats efter de två första intervjuerna när informanterna började prata om spontanitet och därför fick kommande intervjuer även innefatta fråga om spontanitet. Det visade sig mycket gynnsamt både för problemformuleringen och för att kunna jämföra informanternas svar. Tillägget av intervjuämne gjorde att validiteten stärktes då den blev både mer relevant och fick högre giltighet. Dock blev det sämre reliabilitet då inte alla informanter fick frågan om spontanitet (Larsen, 2017, pp. 129-130).

Processen i undersökningen har baserats på pålitlighet och noggrannhet i den mån som det går för en kvalitativ studie. Larsen (2017, p. 131) förklarar att det är svårt att få en hög reliabilitet i en kvalitativ studie men att det är viktigt med transparens för att nå så högt det går. Detta har gjort genom att beskriva både insamlingsmetoden och analysmetoden så pass detaljerat så att läsaren kan göra en bedömning av hur det har gått till. Om detta arbete skulle vara en större studie så skulle informantgruppen kunna vara större vilket skulle kunna ge en högre validitet då en mer representativ data skulle kunna samlas in. Det skulle också i en större studie eller forskning vara möjligt att intervjua samma personer flera gånger om samma ämne för att intervjuledaren eller informanternas dagsform ska påverka resultatet mindre. Detta är dock även enligt Larsen mer krävande och inte möjligt i detta arbetes storlek. Det som har påverkat till reliabilitetens fördel är att ställa klara och tydliga frågor under intervjun som inte är ledande. Detta kan bekräftas då alla informanter uppfattade frågorna bra och kunde ge svar på frågorna. Även transkriberingen har gjorts noggrant och så även kodningen av dataanalysen.

Något som kan dra ner reliabiliteten är att det enbart är en person som har tolkat datan och gjort kodningen vilket måste tas hänsyn till (Larsen, 2017, pp. 131-132).

5. Analys

Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer ska ingå i flera delar i skolan och så även till exempel i bildämnet. I detta arbete undersöks hur fyra bildlärare arbetar med kunskapsområdet SSR vilket kommer presenteras med inspiration från Skolverkets triangel (se figur 1). Först presenteras det ämnesintegrerade arbetet där teman så som reklam, makt, våld och samtycke presenteras, samt reflektioner kring ”Spontant eller planerade uppgifter?” identifieras. Därefter presenteras informanternas svar om ämnesövergripande arbete. Slutligen från Skolverkets triangel belyses ”Enskilda lektioner, dagar och insatser” och ”Fånga frågan i flykten” kopplat till skolans värdegrund och uppdrag. Förutom informanternas arbete med kunskapsområdet har detta arbete även i syfte att undersöka bildlärares reflektioner om kopplingen mellan SSR och bildämnet samt vilka förutsättningar bildlärare och bildämnet har att verkställa kunskapsområdet. Dessa delar kommer speciellt att presenteras i analysens sista delar under: ”Bildlärares förutsättningar”, med underrubrikerna ”Läraren”, ”Relationer” och ”Material” och till sist ”Bildämnets förutsättningar”.

5.1 Bildlärares arbete med ämnesintegrerade uppgifter

Ingen av de fyra informanterna i studien planerar in SSR medvetet som ämne i en uppgift eller att en lektion ska handla om ett ämne inom SSR. Dock har de alla kunnat dra kopplingar mellan uppgifter och innehåll från kunskapsområdet. Informanterna nämner exempel på ämnen som har samtalats om i bildundervisningen så som makt, jämställdhet, könsnormer, HBTQ, vänskap, relationer, våld, nakenhet, kärlek och genus. Nedan presenteras uppgifter övergripit från informanternas undervisning, under rubrikerna reklam, makt, våld och samtycke. Ämnesintegrerade arbetet avslutas med några reflektioner kring bildundervisningen som påverkar arbetet med SSR.

5.1.1 Reklam

Samtliga informanter har någon uppgift om reklam och samtliga nämner att de vid denna uppgift känner att de måste lyfta olika ämnen som kan kopplas till SSR så som könsnormer och relationer. Sofia väljer dock att enbart föreläsa om könsnormer och till skillnad från de andra informanterna, diskuterar hon inte detta med eleverna. Rebecka nämner att hon i anslutning till reklamuppgiften har en övning om könsnormer.

> När vi jobbar med reklambilder och genusperspektivet så klipper jag ut bilder på olika personer och det första de får göra innan vi börjar med arbetsområdet är att rangordna dem utifrån vad de tycker är mest kvinnligt och mest manligt. Sen diskuterar vi ja, men vad är det som gör att det känns mest kvinnligt eller mest manligt? Vad är det som känns att de i mitten hamnar i mitten och är det här faktiskt någonting som faktiskt är

> fakta eller bara normer från det vi har runt omkring oss? Vart har ni fått det här blicken ifrån och så vidare och ofta så är ju grupperna väldigt lika i hur de placerar ut i vilken ordning det har placerat bilderna. Så är det ju alltid väldigt spännande. Vi har också haft en klass där det blev helt olika. Det är ju spännande på ett sätt, för då var det ju. Det hade ju inte alla den här normativa inställningen som samhället har bespråkat.

Här planerar Rebecka att eleverna får en övning där de får utmana sig i tankar och föreställningar om könsnormer före uppgiften i reklam. Flera av informanterna nämner även att de har visat reklamfilmer för att uppmärksamma hur män och kvinnor porträtteras olika. Rebecka diskuterade även med eleverna om hur icke jämställdhet normaliseras i reklamfilmen och att det blir allt vanligare att inkludera funktionsvariation och HBTQ i reklamfilmer

5.1.2 Makt

Även makt i reklam inkluderas i Rebeckas undervisning. Till exempel diskuteras att ”män ofta porträtteras ur en maktposition. Om en kvinna porträtteras ur en maktposition så är det något bakomliggande som är gynnsamt för produkten” eller att ”man ska visa att det är ett modernt företag”. Makt är också ett ämne som verkar stå i centrum i informanternas undervisning i bildämnet precis som könsnormer. Både i form av undervisning och uppgifter men även som ett ämne som diskuteras med eleverna utanför bildämnet. Daniel berättar att han undervisar om maktstrukturer genom till exempel bildanalys, reklamanalys eller om samtida bilder. Dessa bilder diskuteras utifrån hur personerna i bilden kan tolkas när de framställs på ett eller annat sätt. Matilda väljer även att koppla makt till flera ämnen.

> Kunskaper och maktstrukturer pratar vi hela tiden om i allting, inte bara kopplat till kön och förtryck, utan överhuvudtaget. Det kan vara maktstrukturer mellan elever och lärare. Det kan vara maktstrukturer mellan vänner. Alltså det finns ju överallt och det är så viktigt att prata om. […] Och barn lever redan i en värld där de är fullt medvetna om att det finns tydliga maktstrukturer. Det har mycket lite att säga till om faktiskt. Det kommer in på egentligen att utveckla elevers kritiska förhållningssätt. Ja till framställning av relationer och sexualitet.

Här nämner Matilda att hon arbetar med makt utifrån flera olika perspektiv. Hon nämner även att det är ett ämne som dyker upp mycket i hennes undervisning. Hon menar även på att eleverna är medvetna om att det finns många runt omkring dem som har högre makt än de själva och därför är det något som är bra att diskutera med dem.

5.1.3 Våld

Sofia berättar om en uppgift där eleverna ska skapa en värld baserat på en musikvideo.

> De ska få bygga världar, alltså [genom] grupparbete bygga små minivärldar och det ska välja en musikvideo och de ska bygga den, alltså visualisera, göra människor. Vad har det på sig? Vad gör det? Kanske lite så här; frysa en situation eller jag de kan blanda flera scener. Jag har förberett [mig] genom att jag mentalt vet om att det kanske kommer komma upp musikvideos som det kommer bli en diskussion kring. Då handlar det om vad man idealiserar, till exempel om någon tar en gangstermusik så kanske den är med vapen och då tänker jag att det ändå är något vi ska lyfta. Då tänker jag lite på

> det här med göra val. Det som gör musikvideon här är det väldigt tydligt så här. Det har gjort vissa val. Vad vill de förmedla här? Ska man bara köpa det rakt av och härma liksom eller ska man hålla sig kritiskt till det?

Sofia har alltså innan uppgiften identifierat något som kan bli aktuellt att ta upp med eleverna. I denna uppgift nämner Sofia också att de kanske kommer få jobba med ett kritiskt tänkande och förhållningssätt till musikvideorna. Rebecka har en liknande uppgift där eleverna ska skapa ”stopmotion” filmer. Hon har vid denna uppgift erfarit att ämnena våld, mobbning och kärlek kan dyka upp genom elevernas verk.

5.1.4 Samtycke

Kunskapsområdets tre olika delar: sexualitet, samtycke och relationer ska ingå i flera olika delar i skolan. Generellt sett upplevs informanterna ha lätt att dra kopplingar mellan bildämnet och ämnena sexualitet och relationer men de har svårare för att se hur samtycke ska kunna ingå i bildämnet. Efter lite fundering kommer informanterna på två olika kopplingar till samtycke i bildämnet och bildundervisningen. Den första handlar om att Daniel, Sofia och Rebecka undervisar om samtycke i form av hur man får ta bild, filma andra och använda eller sprida andras verk. Inom detta kan de till exempel diskutera copyright och upphovsrättslagen med eleverna. Den andra delen av samtycke kopplat till bildundervisningen berättar Daniel och Matilda om. De båda nämner samtycke i form av samtycke i klassrumsmiljön, att det finns ett samspel mellan individerna i klassrummet.

> Alltid när man jobbar med bilder och uttryck, vad det än är, så fort en människa ska stå där och berätta någonting eller uttrycker något om sig själv så kommer man ju in i allting som har med relationer att göra. Och samtidigt, varelse det handlar om sexuellt eller vänskap […] [så handlar det om] ömsesidig respekt som man hela tiden måste jobba med. Och den är ju dessutom just i skolvärlden. Det är ju här som samhället börjar på något sätt. Så det är jätteviktigt. Alltså sen om man leder in det direkt på sexualitet eller inte, kan jag tycka är mindre viktigt därför att [det] behandlar fortfarande om det här med respekt för andra människor och för sig själv. Ja kunnat sätta gränser och allt det där. För får man den från början, då kommer det andra ganska naturligt. Det blir inte konstigt att prata om relationer och sexualitet.

Här diskuterar Matilda hur samtycke är viktigt att prata om med eleverna för att skapa en bra grund hos dom. Hon berättar även att det inte bara kan handla om sexuellt samtycke utan även generellt mellan människor, samt både respekt för sig själv och andra.

5.1.5 Spontant eller planerade uppgifter?

När informanterna berättar om hur de arbetar med kunskapsområdet SSR i bildämnet blir det tydligt, som tidigare nämnt, att de inte planerar in uppgifter eller moment som ska innehålla ämnen från SSR. Detta ger Daniel exempel på.

> […] jag planerade det inte liksom som ett eget område, det gjorde jag inte. […] Men då kommer det just som en del i större område så att säga och att det kanske inte blev att jag explicit satte ut nu ska vi prata om SSR. Det blev nu ska vi prata om reklam. Sen så

> blev det så uppenbart när det dyker upp saker som handlar om [ämnen kopplat till SSR].

Informanterna får även frågan under intervjun om hur det skulle påverka undervisningen om de skulle välja att planera in en uppgift om SSR. Alla informanter ger ungefär samma svar med både för- och nackdelar med de båda tillvägagångssätten. Daniel berättar om hur öppna uppgifter ofta leder till att eleverna kan välja ämnen som kan kopplas till SSR, men att det är upp till eleven (det sker alltså spontant och inte planerat). Han ger även ett exempel på detta.

> Jag tenderar att göra uppgifter som är lite öppna så att de själva får välja och då dyker det ju absolut upp. Men då är det ju kanske inte att jag undervisar just om konceptet, utan då blir det mer att det själva får bearbeta och gestalta deras åsikter om ämnet. […] De fick ta inspiration från en låt alltså de fick välja någon låt, vilken som helst, sen göra något som på något sätt gestaltar den låten och då var det många som valde låtar som handlade om relationer och hur och liksom, ja med kärlek och lite sånt där och då kommer det fram lite grann, hur de tänker och hur det ser på det. Hur det även tolkar låtens budskap ur de aspekterna. Men det var ju, som sagt genom att de fick välja fritt så var det ju långt ifrån alla som hade det som ämne.

Daniel reflekterar här över att det var långt ifrån många som hade valt ett ämne som går att koppla till SSR. Han reflekterar sedan vidare att om han hade planerat in SSR i undervisningen kanske ” fler hade tagit det seriöst om det liksom det hängde till ett betyg på den uppgiften.”. Det skulle även enligt Daniel kunna leda till att flera elever blir engagerade i ämnet som läraren har valt. Ett exempel på detta som Daniel tar upp är när de diskuterar manligt och kvinnligt och att tjejerna i klassen började ifrågasätta den stereotypiska bilden av tjejer och kvinnor. Daniel tillägger även att det inte går att förutspå hur eleverna kommer reagera på ett lektionsinnehåll då en del kan gynnas mer av spontana samtal och andra av mer uppstyrda samtalsämnen. Han menar därför att det är bra att göra både och för att nå alla elever.

Daniel kopplar även de öppna uppgifterna till en av Skolverkets sex punkter (se bilaga 4) förmågan att göra medvetna och självständiga val. Med en relativt öppen uppgift vill Daniel inte styra eleven i deras skapande, eleverna ska i stället få träna på att göra egna val i skapandeprocessen. Detta håller även Rebecka och Matilda med om och utgår från i sin undervisning. Matilda påpekar att hela bildämnet handlar mycket om problemlösning, att utrycka sig själv och att göra självständiga val. Hon påpekar även att i bildämnet

> är det ju så mycket information som ska in på så kort tid. Att det liksom ska ge någonting också. Eleverna ska inte bara ha information och veta att det här gäller, utan de ska ju även få tid att diskutera och få reflektera och sedan liksom kunna… Ja använda det här på olika sätt i undervisningen.

Detta känner Matilda inte finns chans till på den skolan hon jobbar på. Hon menar även att hon gärna i undervisningen ska väcka tankar hos eleverna, de behöver inte hålla med, men förhoppningsvis tar de med sig något från lektionen som berör. För att undervisningen ska bli som mest gynnsam för eleverna nämner också Rebecka att hon upplever att det är mer gynnsamt att skapa med händerna än att skapa digitalt när det kommer till att gestalta svårare

ämnen: ”Det är alltid kul när man jobbar med så seriösa ämnen att faktiskt skapa med händerna. Det blir en annan seriositet då än om man ska sitta och klicka på en dator eller Ipad i min erfarenhet.”

Matilda reflekterar över skillnaderna mellan tjejer och killar i hennes klassrum. Hon upplever att tjejer generellt sett är bättre på att utrycka sig bildmässigt.

> Tjejer är ju mycket bättre, bättre på skulle jag vilja säga att uttrycka sig alltså bildmässigt när det kommer till kroppar. Men vi tjejer har också en annan syn på de, för vi utsätts för allt det här ända från vi är små. Det är så mycket som handlar om utseende. Det behöver inte vara skönhet utan om… Ja, men det är så mycket att få höra ända sedan vi är små att vi ska liksom vara snälla och duktiga och anpassa, och så får vi lära oss att hantera situationer väldigt tidigt. Det har inte killar på samma sätt, så de pratar om helt andra saker. Deras prat om relationer handlar ju mycket mer om vänskap, att acceptera sin polare. Det blir liksom ett helt annat håll.

Intressant och något att lägga märke till i hennes reflektion är att hon reflekterar över hur tjejerna skapar bilder, medan hon enbart kommenterar vad killarna pratar om och inte vad de skapar i bilden.

Rebecka är också inne på att mer öppna uppgifter kan leda till att elever väljer ämnen inom SSR så som jämställdhet eller könsroller. Men när det är planerade uppgifter ”då är det ju garanterat ett eleverna börjar reflektera kring det [ämnet]” medan om det är spontant är det ”lättare att få med sig motivationen bakom eleverna, vilket kan bidra till att det kommer ihåg det längre. Men det är ju inte garanterat att det spontana uppstår heller.”. Sofia berättar att hon gärna vill att kunskapsområdet SSR tar plats i undervisningen under spontana omständigheter. Hon upplever att hon på det sättet når eleverna lättar när det inte blir påtvingat och hon uppskattar även att få utgå från elevernas bilder. Även Matilda tycker att hon får mer motiverade elever om kunskapsområdet är med i undervisningen spontant, att eleverna får välja om de vill gestalta något inom SSR. Hon säger att vid en planerad uppgift måste hon pusha vissa för att de ska gestalta ett bestämt ämne.

> Jag tror jag skulle kunna få fram hyfsat resultat bland hälften av dem. Resten skulle jag få sitta och jobba med och nästan tvinga fram ett svar (…) Jag vill inte jobba så. Därför att det inte ger eleverna något. Det handlar om att du måste ha erfarenhet av det och förstå.

Hon menar alltså att det kan vara bättre med spontanitet då eleverna kan utgå från sina egna erfarenheter och det som de själva förstår.

5.2 Ämnesövergripande arbete

När det kommer till ämnesövergripande arbeten finns det delade meningar mellan informanterna. Daniel berättar att det hade varit omöjligt utifrån hur schemat ser ut då olika ämnen läses av eleverna i olika takt och att ”Det är mycket jobb med ämnesövergripande så är

jag inte övertygad om att det har hänt ändå.”. Till skillnad från Daniel ser Sofia positivt på ämnesövergripande samarbeten. Hon har tidigare haft sommarbete med svenskan och försökt få till samarbete med SO ämnena då hon tycker att de ligger nära varandra i innehåll. Hon känner även att ett ämnesövergripande arbete inom SSR skulle kunna vara till hjälp för henne då hon inte känner sig så stark inom ämnet. Matilda nämner inte mycket om ämnesövergripande arbete förutom att det inte görs. Så är det även för Rebecka men av anledningen att det är hennes första år som lärare och därför har det inte hunnits med. Hon är annars positiv till att samarbeta med andra ämnen. Informanterna svarade även att de skulle kunna se framför sig att samarbeta med NO, SO, svenska och engelska. Matilda nämner tillexempel att eleverna i ett samarbete i biologin kan lära sig om sexualitet och relationer ur ett biologiskt perspektiv och sedan gestalta detta i bilden genom till exempel skulptur. Flera informanter poängterar även att samhällskunskapen och bilden har liknande ämnesinnehåll så som människors rättigheter. I svenska ämnet skulle till exempel en text i svenskan kunna bli ett gestaltande bokomslag i bilden.

5.3 Enskilda lektioner, dagar eller insatser

Frågan om enskilda lektioner, dagar eller insatser gav inte mycket data. Alla informanters skolor har minst en temadag under skolåret. Dock är det enbart Daniel som berättar att innehållet på temadagen är kopplat till SSR. Daniel nämner att de under temadagen diskuterade olika ämnen inom SSR genom till exempel ”fyrahörn” (vilket är en lek som går ut på att ta ställning till ett påstående), gruppdiskussioner och se på film. Förutom temadag berättar Rebecka att vissa lektioner kan ha stor koppling till SSR, men inget hon medvetet har planerat. Rebecka berättar även om att de på mentorstid har diskuterat språkbruk och hur de behandlar varandra, samt ”grooming” och sexuella handlingar online som en insats utifrån elevernas behov. På Matildas skola har de haft temadag om rättigheter kopplat till barnkonventionen. Matilda lyfter att den information, kunskap och diskussioner som tas upp på temadagen ofta stannar där.

> Men oftast är ju problemet att man inte återkommer till, att man inte återanvänder den här informationen så att det kommer igen. Ja visst, det är ju också en grej med skolan över lag att det är så mycket som bara proppas in helt, utan att man tänker efter. Det ska bara med liksom, jag ska bara se effektivt, men det blir inte effektiv. Det är inte långsiktigt.

För att eleverna ska få nytta av temadagen anser Matilda att diskussionerna och kunskaperna från temadagen behöver tas vidare under andra dagar, lektioner eller återupptas under någon annan skoltid. Hon tycker att det är ett allmänt problem i skolan att det är mycket som ska ingå i undervisningen men att det inte är ett långsiktigt, bra arbete.

5.4 Fånga frågan i flykten

Informanterna berättar om flera olika tillfällen, i flera olika sammanhang och på olika sätt som de har ”fångat frågan i flykten”. Informanten Sofia upplevs inte lika bekväm med att

fånga frågan i flykten som de andra informanterna och gör det därför inte lika ofta. Daniel upplever att det varje lektion händer något som gör att han diskuterar eller samtalar med eleverna. Det kan både dyka upp saker kopplat till uppgiften eller något helt utanför ämnet. Det kan vara hur eleverna behandlar och pratar om vissa grupper av människor och då kan Daniel stanna upp med eleverna och fråga eller diskutera ämnet.

> Jag snackar med mina elever, alltså här på ett sätt som inte det kanske riktigt tänker att nu snackar vi inom ämnet utan jag bara pratar på för att skapa relationer, men att också kanske knyta till det ämnet. Och då kan och då dyker det upp och det behöver inte ens ha med en uppgift att göra. Det kan vara saker som jag säger i klassrummet, hur det behandlar varandra och pratar om vissa grupper av människor. Ja, men nu pratar vi om det, varför säger du som du gör, hur tänker du? Och då blir det ju väldigt mycket i stunden, […] då ser jag det mer som en fostrande grej än att det blir någon som är konkret i ämnet. Liksom, men det är någonting som jag tycker är väldigt viktigt att liksom lyfta om det dyker upp.

Daniel berättar att han tycker att det är viktigt att fånga upp elevernas samtal, diskutera och kanske också få eleven att reflektera kring deras samtal eller handlingar. Daniel påpekar även att högstadieelever är i en känslig ålder där ”vad som helst kan tolkas fel eller kännas jobbigt” och därför är han extra noggrann med att inte någon elev skapar något eller gör något som kan hamna fel hos en annan elev. Han poängterar även att om något olämpligt ” dyker upp så måste man ju liksom snacka om varför, inte bara att jag säger nej. Jag måste verkligen förklara, varför det inte är okej.”. Daniel berättar också att det är vanligt hos killar att skoja med varandra genom att till exempel kalla varandra för bög som skällsord. I en sådan situation förklarar Daniel att han tar diskussionen där och då både om att ” inte vara oschysst med din kompis och kalla honom något som ni anser är nedvärderande.” och även diskutera med eleverna om varför de tycker att till exempel att bög är nedvärderande.

Han fortsätter med att beskriva att eleverna vill uttrycka sig och ”att de ska existera tillsammans och då måste jag vara med och justera och fånga upp och uppmärksamma och ifrågasätta så att de lär sig hur man agerar tillsammans.”. Detta kopplar Daniel till ett fostrande uppdrag där han väljer att både uppmärksamma stora och små saker som sker i klassrummet: ” Sen har jag ju 100 % i min yrkesroll också att jag har ett fostransuppdrag. Jag har ansvar för små ungar som har tillit till mig och de ska trivas. De ska utvecklas, de ska bli vuxna någon gång.”. Daniel tar även upp vikten av att lyssna på eleverna och hänga med i vad som försiggår i deras värld: ” Verkligen lyssna och förstå vad säger eleverna? Vad snackar de om just den här veckan och hur hanterar vi det? Hur kan vi styra dem till rätt spår?” Det kan även vara något som ”trendar” på skolan och då kan det bli aktuellt att som mentor ta upp ämnet i mentorsklassen. Det finns även tillfällen där Daniel har känt att han borde eller har velat fånga frågan i flykten men inte gjort det. Anledning till detta är till exempel att det var mycket som hände på samma gång, att det inte fanns tid eller att det fanns något viktigare som behövde hanteras.

Vidare till Rebecka som inte nämner mycket om ämnet. Ibland känner hon att man kan diskutera saker med eleverna och ibland är det läge att säga ifrån om de gör något olämpligt eller fel. Anledning till att Rebecka inte skulle fångar frågan i flykten skulle kunna bero på att de pågår en genomgång om något annat och glömmer att ta upp det med personen efter genomgången. Hon upplever dock inte att det finns något som skulle förhindra henne att diskutera med eleverna. Även fast hon kanske inte har kunskaper om ett ämne menar hon på att det går att diskutera med dem ändå. Ofta upplever hon att eleverna kan mycket och då kan både hon och andra elever lyssna. Även Matilda berättar flera gånger under intervjun att hon gärna lyssnar på eleverna och ställer frågor i stället för att berätta vad hon anser är rätt eller fel. En situation hon ofta upplever att det kan bli diskussion om är konstnären Frida Kahlo och hennes liv. Carlo beskriver hon som en typisk konstnär som skapar diskussion och reflektioner hos eleverna. De diskuterar ofta kvinnlighet, sexualitet och hur man ser på att en kvinna ska leva. Generellt sett bland Matildas elever ser hon även en skillnad hos tjejer och killar i deras förmåga att diskutera. Matilda upplever tjejer generellt som att de har lätt för att dela med sig även om det privata från sitt liv med henne. Hon har till och med fått höra målande delar ur elevers sexupplevelser. Denna erfarenhet har hon dock inte med killar. Killar delar med sig av mindre och tenderar i hennes erfarenhet att mer vilja provocera för att hitta en roll eller flörta med henne för att testa gränser.

5.5 Bildlärares förutsättningar

Informanterna nämner flera olika orsaker, förutsättningar och förhållanden som de anser påverkar eller kan påverka undervisningen kring kunskapsområdet SSR. Bildlärares förutsättningar som identifierades under intervjuerna var i stora drag: ålder, relationer, läraren och material.

5.5.1 Läraren

Matilda påpekar att läraren och hens erfarenheter och relationer till ämnet påverkar undervisningen. Detta gäller även för elever, för har personen inte erfarenhet inom ett område så kan hen inte diskutera detta med säkerhet och därför inte gestalta ämnet eller diskutera ämnet med andra personer eller eleverna. Hon ger som exempel en kollega som är mycket obekväm med att prata om ämnet SSR. Matilda berättar även att revideringen inte påverkade hennes undervisning så mycket då hon redan jobbade med SSR innan lgr22. Både Matilda och Daniel kunde berätta att de hade jobbat och diskuterat kunskapsområdet SSR med sina kollegor under revideringen 2022. Dock var det ett tag sedan och därför kommer de inte ihåg vad som diskuterades eller samtalades om angående SSR. Varken Rebecka eller Sofia jobbade med kunskapsområdet SSR vid revideringen av läroplanen. På Sofias skola pratade de enbart om betygsättning vilket även har gjort att hon inte känner sig säker på kunskapsområdet och innan intervjun hade hon mycket få kunskaper om SSR innebörd. Hon påpekade även flera gånger att hon efter intervjun ska hem och läsa läroplanen igen. Rebecka jobbade inte som lärare år 2022, men har nyligen utbildat sig till lärare och kan därför berätta att det ingick

perspektiv på SSR i undervisningen till ämneslärare. Rebecka berättar att lärare och föreläsare på högskoleutbildningen föreläste om att det är lätt att jobba med till exempel inom SSR i bildämnet. Det kunde till exempel ske genom uppgifter där eleverna kan ta kort, göra film eller tavlor.

Informanterna Sofia och Daniel reflekterar själva över att ålder kan vara en bidragande orsak till att olika lärare känner sig olika mycket förberedda samt har olika mycket kunskaper om området och samtiden. Sofia undrar om jag ska intervjua en yngre lärare och menar då på att det skulle vara intressant att höra om en yngre lärare kände sig mer säker på området SSR än hon själv. Daniel påpekar att han i jämförelse med sina äldre kollegor känner sig rätt säker på ämnen inom SSR. Han reflekterar över att de äldre kollegorna ”är lite från en annan tid där det kan kännas komplicerat […] med [till exempel] sexuell läggning”. Rebecka som är den yngsta av informanterna upplever själv att hon har all den kunskapen som hon behöver för att kunna diskutera allt inom SSR. Det hon inte har kunskap om känner hon ändå att hon kan diskutera. Hellre att hon diskuterar utifrån att hon inte är insatt på området än att hon inte diskuterar över huvud taget. Matilda som är lika gammal som Sofia upplever dock inte att det är något problem med att diskutera ämnen inom SSR. Det går alltså inte att avgöra i denna lilla informantgrupp om ålder spelar någon roll eller inte. Utifrån informanternas erfarenhet kan ålder i vissa fall påverka.

5.5.2 Relationer

En annan förutsättning som alla informanter är ense om är lärarens relation till eleven/eleverna. Sofia, Daniel och Matilda påpekar att läraren måste ha en bra relation som tillåter att diskutera lite svårare ämnen för att det ska bli en gynnsam situation. Sofia berättar att det är en av anledningarna till att hon inte tar upp SSR i undervisningen då hon känner att hon inte har skapat en sådan relation till eleverna som tillåter samtal eller diskussioner om SSR. Hon nämner även att hon upplever att det är svårt att skapa sig en sådan relation till eleverna då hon har väldigt många elever. Daniel nämner till skillnad från Sofia att samtalen kring SSR hjälper honom att skapa goda relationer till eleverna och även goda relationer mellan eleverna. Både Daniel och Matilda beskriver även hur de personligen tycker om att prata, diskutera och lyssna på eleverna, de upplevs tycka att det är en viktig del av deras tid med dem. Matilda berättar att hon ” tycker om att samtala med mina elever […] höra vad de tänker […] jag ställer hellre frågor [till eleverna] än att berätta hur det är”. Hon poängterar även att ”Det blir inte konstigt att prata om relationer och sexualitet. Men man behöver ha en relation till sin elev för att kunna prata om det”.

I relationen till eleverna känner Matilda ofta att hon behöver ta en mer vänskaplig roll för att eleverna ska prata med henne om vissa ämnen. Hon upplever att det inte skulle gå i en lärarroll då hon förväntas berätta hur de ska vara och hon vill respektera förtroendet hon får

som lärare. Något som uppmärksammas av både Rebecka och Matilda är att lärarna även måste se och beakta elevernas värld och verklighet. Enligt Matilda spelar det stor roll var eleverna bor då det som händer runt omkring påverkar hur eleverna ser på saker. Detta måste läraren ta hänsyn till enligt Matilda. Som lärare måste man veta vilken verklighet som eleverna lever i. Ett annat sätt för att nå eleverna är att använda deras ord för att nå fram: ”Man får ingen respekt […] man måste prata på ett sätt där man når varandra.”.

5.5.4 Material

En annan förutsättning är material. På grund av att Sofia inte kände sig säker på att undervisa eller diskutera ämnet SSR berättar hon att det skulle kännas säkrare och mer gynnsamt i hennes undervisning om det hade funnits ett material hon kunde utgå från: ”Alltså om jag kommer över något material, då skulle vi köra direkt om jag kände att det är ett bra material. Men jag själv känner inte att jag har riktigt förmågan att knåpa ihop ett sådant arbetsområde.” Hon har tidigare använt material från statens medieråd men anser inte att det finns något bra material om just SSR. Sofia nämner även att hon hellre utgår från elevernas bilder än andras då hon upplever det som mer gynnsamt. Även Daniel håller med om att det inte finns något bra material om SSR inom bildämnet, men han påpekar även att det allmänt i bildämnet finns en brist på användbart material så som böcker och lektionsmaterial. Varken Rebecka eller Matilda kan komma på att något material eller fortbildning som skulle hjälpa dem i arbetet med SSR då de redan känner sig säkra på ämnena.

5.6 Bildämnets förutsättningar

En sista aspekt av förutsättning för kunskapsområdet SSR i bildundervisningen är bildämnets natur. Spontaniteten är något som anses av Daniel som gynnsamt i diskussioner om SSR. Det är även lättare att läsa av en bild än en text som tar längre tid och kräver mer av eleverna. Detta nämner även Sofia som påpekar att ”en bild går ju så fort att läsa, ska man diskutera en novell så kanske det är 1/3 som inte riktigt förstår novellen, men en bild förstår ju alla […] det finns ju inget filter”. Sofia berättar även att hon upplever att samtal kan bli mindre jobbiga när läraren och eleven har en bild eller något visuellt att utgå från. Det leder till man kan prata om bilden och återkomma till bilden i stället för att prata personligen om eleven.

Daniel nämner även att ”Bild har styrkan i ett vara kreativt praktiskt ämne. Lite friare […] Det är många av mina elever som får mycket positivt av att få komma dit och få slappna av på många sätt och bara få skapa.”. Daniel poängterar även att det är svårt på grund av ämnets natur att ge eleverna läxor och därför är hans uppfattning att eleverna upplever ämnet som mindre jobbigt. Rebecka berättar att hon ”tror att bilden kan vara givande men också svår […] ofta är ju eleverna lite röriga under bildlektionen för de får prata om annat och de behöver gå runt för att hämta material och så vidare”. Annars menar hon att det också kan vara givande då de har friheten att prata medan de jobbar. Eleverna måste inte heller prata utan kan även

lyssna på andra och även i den situationen kan de ta till sig något. Om Rebecka märker att det är något ämne som hela klassen brinner för så berättar hon att hon kan ändra i planeringen så att nästkommande lektioner handlar mer om det ämnet. Detta ser hon som en fördel med bildämnet då det är möjligt att under processen ändra lite i planeringen utifrån elevernas intresse och behov.

6. Diskussion

Diskussionens tre första huvudrubriker är inspirerade av arbetets frågeställningar. Under dessa kommer underrubriker som presenterar informanternas svar i relation till bakgrund och tidigare forskning. Något som blev tydligt i processen är att flera delar passar in som svar på flera av frågeställningarna. Till exempel kan bildämnets natur både ses som en förutsättning och som en reflektion om kopplingen mellan bildämnet och SSR. Därför kan vissa delar höra hemma under flera olika rubriker och då har den placerats under den frågeställning som övervägande besvaras. Efter dessa delar kommer metoden att diskuteras, arbetets slutsatser att presenteras och avsnittet avslutas med vidare forskning.

6.1 Bildlärares arbete med kunskapsområdet SSR i bildundervisningen

Nedan presenteras bildlärares olika sätt att arbeta med kunskapsområdet SSR. En av delarna i Skolverkets triangel är ”Ämnesintegrerat och ämnesövergripande arbete” och det är utifrån dessa som lärarnas arbete kommer att presenteras med hjälp av didaktiskt och ämnesdidaktiskt perspektiv. Även ”Enskilda lektioner, dagar och insatser” kommer att diskuteras från triangeln. Detta kommer även kombineras med delar ur bakgrunden och tidigare forskning för att visa på bildlärares arbete från flera olika perspektiv.

6.1.1 Lärarnas ämnesintegrerade arbete

I denna informantgrupp av fyra lärare planerar ingen aktivt att en lektion, moment eller uppgift ska handla om något eller några av delarna ur SSR. Dock kan de i efterhand dra kopplingar mellan uppgifter och kunskapsområdet. SSR har alltså i vissa fall inkluderats oplanerat i undervisningen till exempel vid uppgifter om reklam. Vanliga ämnen där informanterna drar koppling mellan bildundervisningen och kunskapsområdet SSR är identitet, genus, könsroller, könsnormer, normer, jämställdhet, maktstrukturer, våld, nakenhet, kärlek, funktionsvariation och HBTQ. Det som inte jobbas med i informanternas undervisning men som har nämnts i tidigare forskning är: STI, pornografi, drog- och alkoholanvändning och preventivmedel. Utifrån frisk- eller riskperspektiv skulle det kunna vara så att informanterna både jobbar med ett frisk och riskperspektiv om kunskapsområdet SSR då ämnena de möter i undervisningen kan ses utifrån båda perspektiven. Det som dock går med säkerhet att se är att de ämnen som inte har tagits med i informanternas undervisning är mer ett riskperspektiv på sexualitet.

Ett ämne som informanterna dock har svårt för att koppla till bildundervisningen och bildämnet är samtycke. Det som informanterna nämnde under intervjun var att de jobbade med samtycke i form av hur man får använda och sprida bilder. De nämnde även samtycke i form av hur man ska vara mot varandra i klassen och framför allt relationer mellan eleverna. Det som de inte har jobbat med är till exempel sexuellt samtycke. Det går inte att veta om det jobbas med samtycke i någon annan del av skolan. Det som dock går att se utifrån både rapporten UngKAB09 och UngKAB15 är att ungefär 40 procent av rapporternas deltagare hade erfarit sexuella handlingar mot sin vilja och kvinnor dubbelt så mycket jämfört med män (Tikkanen, et al., 2011, pp. 62-63; Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 52). Utifrån rapporternas resultat visar det att det skulle vara gynnsamt att arbeta mer med samtycke i skolan för att kunna bidra till att det blir färre överträdelser av samtycke mellan människor i samhället. Både informanterna och Folkhälsomyndigheten i rapporten SRHR2017 menar på att skolan är där samhället börjar och har ett viktigt uppdrag att lära ut kunskaper och ämnen ur SSR eftersom skolan är en unik arena där i princip alla elever kan nås med kunskaperna (Folkhälsomyndigheten, 2019, p. 230). Elever idag möts också av stora mängder både rörliga och stilla bilder. Bilder som anspelar på sex kan elever och unga idag se i till exempel film, reklam, sociala medier, datorspel och så vidare (Ceder, et al., 2021, p. 70). Detta gör att skolan och bildämnet har ett stort uppdrag att ge elever de kunskaper som behövs för att kunna möta och bemöta dessa bilder som de utsätts för i vardagen.

Lärarna visar även korta didaktiska reflektioner om kunskapsområdet SSR, så som de didaktiska frågorna av Jank & Meyer (1997, pp. 17–18). Exempelvis berättar lärarna att de har en reklamuppgift där de vet att de på något sätt kommer behöva bemöta olika ämnen inom SSR så som könsnormer, jämställdhet, funktionsvariation och HBTQ. Här nämner alltså lärarna vad eleverna ska få lära sig och det är bestämt när; under reklamuppgiften. Rebecka nämner även en normövning i anslutning till reklamuppgiften vilket gör att hon ger exempel på genom vad och hur eleverna ska lära sig. Ett annat exempel på hur eleverna kan lära sig är att det är mer gynnande att skapa med händerna till skillnad från digitala medel. För vad och varför man ska lära sig något nämns exempel på flera gånger av flera informanter. Till exempel berättar några av informanterna att de vill lära/fostra eleverna hur de bör vara mot varandra eller att lärarna gärna samtalar med eleverna för att de ska utvecklas till bättre människor.

Ofta sker de didaktiska reflektionerna även utifrån ett ämnesdidaktiskt perspektiv i bildämnet. Ämnesdidaktiken menar på att olika ämnen har olika förutsättningar och att undervisningen behöver av ämnesnaturen undervisas på olika sätt. Det blir kanske mer naturligt att diskutera vissa ämnen från SSR i bilden och andra områden i andra ämnen. Det kanske är så att de biologiska delarna, STI och preventivmedel är mer relevanta i biologin och att till exempel

normer, makt och könsroller blir mer naturligt i bildämnet. Utifrån detta är det klokt att Skolverket beskriver att kunskapsområdet ska ingå i flera olika delar i skolan då olika delar av SSR blir naturligt i skolans olika ämnen. Det framgår inte av denna undersökning om till exempel samtycke arbetas med i någon annan del av skolan, och det är inte heller syftet med denna undersökning. Studien visat inte heller om informanterna har något samarbete inom SSR över ämnesgränserna. Detta gör det svårt att se att lärarna har en gemensam bild och plan för att eleverna ska gå ut högstadiet med kunskaper från samtliga delar i kunskapsområdet SSR så som det står i lgr22 (Skolverket, 2022, p. 13).

6.1.2 Ämnesövergripande arbete

Att olika ämnen blir mer eller mindre relevanta eller naturliga att undervisa om i olika skolämnen kan även spåras till det ämnesövergripande arbetet. Ingen av informanterna har ett ämnesövergripande arbete om SSR i sin undervisning. Dock reflekterar samtliga informanter om tänkbara ämnen att samarbeta med över ämnesgränserna, om de hade förutsättningarna till det. De nämner till exempel ämnena: svenska, engelska, SO ämnena generellt och samhällskunskap specifikt, NO ämnena generellt och biologi specifikt. Det blir tydligt när informanterna diskuterar uppgifter som eleverna skulle kunna göra ämnesövergripande; att bilden och det andra ämnet får olika roller. Till exempel skulle eleverna kunna jobba med de anatomiska delarna inom SSR i biologin och sedan till exempel gestalta kroppar eller kroppsdelar i bilden. Ett annat exempel är svenska ämnet där texter skulle kunna gestaltas som bokomslag i bildämnet. Informanterna upplevs alltså utifrån ämnesdidaktiken ha en tydlig bild över vad som naturligt kan undervisas om i de olika ämnena.

Olika anledningar till att ämnesövergripande arbete inte sker i informanternas undervisning är till exempel schematekniska svårigheter, prioritering av annat eller tidsbrist. Ceder med flera (2021, p. 132) förklarar att sexualitet och relationer som kunskapsområde är särpräglat eftersom det saknar kurs och timplan. Detta kan vara orsaken till att kunskapsområdet får ett begränsat utrymme i skolan. Han menar även på att lärare anser att det är ”stoffträngsel” i kursplanen vilket gör att de får prioritera vad som ska vara med i undervisningen. Detta kan vissa informanter hålla med om och poängterar även att läraren inte ska slänga in massa ämnen i undervisningen, utan att eleverna på något sätt ska få nytta av det som undervisas. Ceder med flera (2021, p. 133) menar även att ämnesövergripande samarbeten skapar goda förutsättningar för att omfatta kunskapsområdets komplexitet. Eleverna ges möjlighet att lära sig tänka kritiskt och få helhetsförståelse om ett ämne vid ämnesövergripande arbete då de får utforska ett ämne/fenomen från olika perspektiv. Detta skulle även kunna ske under temadag på skolan eller under mentorstid. Det finns dock delade meningar mellan informanter om ämnesövergripande arbete är gynnsamt eller inte. Sofia som känner sig osäker på att samtala om SSR med eleverna känner att det skulle hjälpa henne, medan Daniel inte känner att det skulle gynna hans undervisning. Informanterna nämner också att SSR gynnas mest av att ingå

i flera delar i skolan för att det ska bli mer användbar information för eleverna. Informanternas svar är alltså dubbelbottnat då vissa informanter både tycker att SSR är mest gynnsamt när det ingår i flera delar av skolan, men skulle inte vilja ha ett ämnesövergripande arbete i sin undervisning.

6.2 Bildlärares reflektioner kring kopplingen mellan SSR och bildämnet?

Den andra frågeställningen handlar om hur bildlärare reflekterar kring kopplingen mellan SSR och bildämnet på högstadiet. Hur tänker och reflekterar informanterna kring just SSR i bildämnet: hur kan det utspela sig? Vad kan bildämnet bidra med till kunskapsområdet SSR? Vad finns det för fördelar med ämnets natur i relation till att undervisa eller inkludera SSR i undervisningen? Nedan kommer bildämnets natur presenteras och diskuteras utifrån hur det kan påverka arbetet med SSR.

6.2.1 Värdegrundsarbete och att fånga frågan i flykten

Processarbetet i de estetiska ämnena, så som i bildämnet, kan genom handarbetet bli närmast meditativt (Ceder, et al., 2021, p. 135). Samtalen som uppstår i klassrummet kan tack vare sin natur bli mer informella samtal mellan eleverna och vid dessa informella samtal mellan eleverna kan läraren få tillfälle att fånga frågan i flykten (en av de tre pelarna i kunskapsområdet SSR) (Ceder, et al., 2022, p. 135; Skolverket, 2023). Detta innebär att både kvalitet och relationer kan bli en del av både bildskapande och samtal när lärarna fångar frågan i flykten (Ceder, et al., 2021, p. 135). Att fånga frågan i flykten blir också en del av värdegrundsarbetet i skolan. Genom att fånga upp ämnen, värderingar och åsikter kan lärarna fostra eleverna till demokratiska samhällsmedborgare. Friheten att få sitta och prata under bildlektionerna kan alltså skapa möjlighet till samtal mellan både elev-elev och elev-lärare. Den generella upplevelsen är att det ofta dyker upp samtalsämnen i informanternas undervisning. Det kan både handla om uppgiften eller något utanför ämnet. Det finns dock olika erfarenheter bland informanterna där alla förutom en av informanterna gärna väljer att samtala med eleverna både inom och utanför uppgiftens innehåll.

Om eleverna börjar samtala om känsligare ämnen upplevs informanterna ta den diskussionen på ett större allvar och på ett mer uppfostrande sätt. Om någon elev skulle gå ännu längre och säga eller göra något som informanterna upplever som inte okej så kan de stanna upp och ta tag i situationen. Det står i läroplanen (Skolverket, 2022, p. s.5), under skolans värdegrund och uppdrag att kränkande behandling och diskriminering aktivt ska motverkas vilket flera av informanterna upplevs göra. Exempel på detta är Daniel som tar upp att killarnas i hans klasser kan kalla varandra för ”bög”. Vid en sådan diskussion påpekar Daniel att han diskuterar ordvalet med eleverna och ifrågasätter deras syn. Detta skulle kunna ses som ett arbete mot kränkande behandling utifrån skolans värdegrund och uppdrag (Skolverket, 2022,

p. 5). Daniel påpekar även vikten av att berätta varför något inte är okej. Flera av informanterna indikerar att de ser hur eleverna ska existera tillsammans och att det blir i lärarens roll att justera, fånga upp, uppmärksamma och ifrågasätta så att eleverna kan lär sig hur de ska agera tillsammans. Detta uppdrag som lärare är också en del av värdegrundsarbetet då skolan till exempel ska gestalta och förmedla ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor (Skolverket, 2022, p. 5). De flesta av informanterna upplevs både känna att det är roligt att samtala med eleverna samtidigt som de ges chansen till att fostra dem till ”bättre” människor. Enligt skolans värdegrund och uppdrag har skolan genom utbildning och fostran uppdraget att utveckla demokratiska värden hos eleverna vilket skulle kunna ske vid de fostrande samtalen som informanterna nämner.

6.2.2 Bildämnets olika arbetsformer

Något annat som kan hjälpa arbetet med kunskapsområdet SSR är det multimodala arbetet som uppstår i bildämnet. När text, tal och skapande möts i samma ämne kan det bli lättare att utrycka känsliga eller svåra ämnen inom SSR (Ceder, et al., 2021, pp. 135-136). Samtliga informanter håller med om detta och jämför med andra ämnen som ofta har texter som medel i undervisningen till skillnad från bilder i bildundervisningen. De nämner att elever i större utsträckning har lättare att läsa av en bild än en text. Detta beror på att det kan vara en andel elever som inte förstår texten medan när eleverna ska läsa av en bild så finns det ”inga filter”. Det blir även mindre jobbigt för eleverna att diskutera lite svårare eller jobbigare ämnen när de utgår från en bild. Kanske beror det på att det blir mindre personligt eller en mindre pressad situation. Det skulle också kunna bero på att diskussionerna kring bilder i undervisningen ofta sker spontant utifrån elevernas egna bilder och då blir det inte ”stelt” eller för uppstyrt. Det som går att utläsa från undersökningen är att bilder upplevs som gynnsamma i arbetet med kunskapsområdet SSR och därför skulle det kunna vara något att ta med sig som lärare i andra ämnen på högstadiet och inte bara bildlärare.

I bildämnet skapar lärare ofta enligt Ceder med flera (2021, pp. 137-138) uppgifter som handlar om att berätta om sig själv eller sina känslor. Något som även går att identifiera från informanternas undervisning är att uppgifterna ofta ligger nära elevernas egna erfarenheter eller personliga värld. Detta menar dock Ceder med flera (2021, pp. 137-138) att lärare måste reflektera över då de behöver navigera mellan det personliga och det privata inom kunskapsområdet SSR. Det ska vara upp till eleven om den vill dela med sig av något personligt eller inte. Det tål alltså som lärare att reflektera över hur eleverna uppmanas att gestalta så att det inte blir för personligt eller privat. Något som uppgifter i bildämnet också ofta belyser är normer och genus. Bilder i undervisningen kan i vissa fall stärka köns/genus normer eller så kan de utmana och överskrida de binära positionerna (Ceder, et al., 2022, pp. 158-159; Thompson, 2018, p. 402). Flera informanter nämner att de brukar föreläsa eller

skapa uppgifter om könsnormer kopplat till reklam eller konsthistoria och upplevs välja bilder som just kan utmana elevernas syn och väcka tankar.

Bildämnets natur gör det även möjligt att göra didaktiska förändringar i den planerade undervisningen utefter elevgruppens behov. En annan del av bildämnets natur och processarbetet i bilden är arbete med händerna som Rebecka reflekterar över som mer gynnsamt för eleverna än att skapa digitalt när det kommer till att gestalta svårare ämnen. Bilder är centrala i bildämnet, men används även i andra ämnens undervisning. Dock blir den visuella framställningen mer konkret i bildämnet där eleverna både får lära sig att skapa och analysera bilder (Ceder, et al., 2021, pp. 137-138). Bildämnet är därför lite särpräglat i den mening att eleverna får chansen att arbete på ett annat sätt i bildämnet. De får både vara kreativa och arbeta med händerna samtidigt som de får lära sig att skapa. Både Ceder med flera och flera av informanterna skriver fram bildämnet som gynnsamt för arbetet med kunskapsområdet SSR i undervisningen.

6.2.3 Bildsalen

De estetiska ämnena, så som bildämnet är speciellt när det kommer till rumslighet i både skapande och den fysiska lektionssalen. Detta beror på att det finns specifika verktyg och deras organisering skiljer sig från övriga ämnesrum i skolan. Den skilda rumsligheten som uppstår i bildsalen kan öppna upp för andra geografier för kroppen och rörelsemönster än övriga ämnen. Detta kan skapa en osäkerhet hos vissa elever eftersom det utmanar bilden av vad som krävs för att vara skolelev (Ceder, et al., 2021, p. 136). Miljön och processarbetet i bildsalen kan vara enligt informanter lite rörig eftersom eleverna rör sig en del för att hämta olika material och de får prata om annat än uppgiften. Det kan också vara gynnsamt att eleverna får prata om vad de vill medan de arbetar. Elever kan även välja att inte ingå i samtal och enbart lyssna på det som sägs. De kan genom att bara lyssna ta med sig något från dessa samtal. Bildsalen och de aktiviteter som sker under en bildlektion kan alltså både vara gynnsamt och hämmande beroende på hur eleven upplever till exempel samtalen eller rörelsen i klassrummet. Hur eleven påverkas av lektionsrummet påverkar även prestationen under lektionen.

6.3 Bildlärares och bildämnets förutsättningar att verkställa arbetet med kunskapsområdet SSR

Under denna rubrik kommer bildlärares och bildämnets förutsättningar att presenteras och diskuteras. Det kommer dels handla om hjälpmedel, material samt fortbildning och dels om lärarens förutsättningar att kunna ta sig an kunskapsområdets olika delar. Det kommer även handla om bildämnets förutsättningar så som öppna eller planerade uppgiftsämnen och revideringen 2022.

6.3.1 Eleven i centrum

Något som görs tydligt av flera informanter är att eleven är i centrum under bildlektionen. De nämner till exempel att de hellre lyssnar på det eleverna vill berätta och ställer frågor i stället för att berätta själva. Det handlar också om att man som lärare måste ta elevernas värld i beaktning. Med detta menas att tänka på vad som händer för eleverna på skolan, fritiden och i den stad som eleven bor i. Just föränderligheten och så även att läraren måste vara flexibel och kunna utgå från flera olika situationer poängterar även Ceder med flera (2021, p. 155). Det sker enligt dem hela tiden till exempel revideringar i läroplanen och riktlinjer i stödmaterial förändras, men även samhället förändras och den politiska bilden. På grund av skolans och samhällets föränderlighet är det viktigt enligt Ceder att lärare både hänger med i samtida frågor och begrepp, men också är ödmjuka för svårigheten att hänga med i alla förändringar (Ceder, et al., 2021, pp. 155-156). Läraren måste alltså vara mycket aktiv för att hänga med och detta kanske är en förutsättning för att läraren ska kunna möta, bemöta och samtala med eleven. Ett annat bidrag till eleven i centrum är elevdelaktighet. Elevdelaktigheten kan även enligt Ceder med fler (2021, p. 137) bidra till engagemang och intresse så som till kunskapsområdet SSR. Ett sätt som informanterna inkluderar elevdelaktighet och en elevcentrerad undervisning är genom att utgå från elevernas bilder vid samtal och diskussioner. Flera informanter nämner också att de får en gynnsam reaktion från eleverna när de utgår från elevernas bilder. Det kan också vara gynnsamt om läraren använder samma ord som eleverna för att kunna nå varandra i samtalet.

Relationen till eleverna är också mycket central i informanternas svar och bidrar till ett elevcentrerat synsätt. Både relationen mellan lärare-elev, elev-grupp och elev-elev är viktig för flera av informanterna. Detta synsätt är även centralt och helt avgörande inom den relationell pedagogiska teorin. Det handlar alltså enligt Aspelin (2013, p. 14) om att det finns minst två personer inom det pedagogiska fenomenet. Detta menar även delvis den didaktiska teorin där det gestaltas till exempel i den didaktiska triangeln (se figur 2). Enligt triangeln skapas det mellan elev och lärare en pedagogisk relation och mellan elev, lärare och innehåll uppstår didaktiska relationer. Relationen mellan elev och lärare är alltså en del av det didaktiska arbetet men det relationell pedagogiska perspektivet tar relationerna till en ytterligare nivå. Teorin menar att relationerna är i större fokus än det kollektiva. Relationerna är även i informanternas resonemang centrala när det kommer till arbetet med SSR. I detta arbete har vi enbart fått ta del av lärares syn och erfarenheter av undervisning av kunskapsområdet SSR och inte utifrån elevernas perspektiv. Den relationell pedagogiska teorin menar dock på att det inte går att till fullo förstå undervisningssituationerna utan att höra båda perspektiven. Detta är dock inte möjligt inom arbetes förutsättningar men något att ta i beaktning.

Det relationella arbetet kan dock bero mycket på läraren. Alla informanter är ense om att relationen till eleverna är helt avgörande för att kunna samtala om (särskilt) svårare ämnen inom SSR med eleverna. Det beror dock på läraren om hen väljer att samtala med eleverna eller fånga frågan i flykten. Sofia känner till exempel inte att hon kan samtala om svårare ämnen i rollen som lärare då hon inte har skapat den relationen till eleverna. De andra informanterna känner, till skillnad från Sofia, att det är lätt och viktigt att samtala med eleverna och att det till och med kan hjälpa relationen mellan lärare-elev. De mer informella samtalen sker dock ofta i en mer vänskaplig roll och inte i rollen som lärare då den rollen är mer auktoritär och lärarna vill bevara det förtroendet. Informanterna nämner här att de har mer än en roll som lärare. När de föreläser eller samtalar om något kopplat till bildundervisningen beskriver de den rollen som ”lärare” och när de samtalar med eleverna utanför bildämnet så beskrivs deras roll som mer ”vänskaplig”. Frågan är dock om inte båda dessa roller ingår i en ”lärarroll” och att det egentligen handlar om att lärarna både har en ”undervisande roll” och en ”relationell” eller ”fostrande” roll. Detta visar även på de spänningsfält som Ceder med flera (2022, pp.158–159) nämner inom SSR mellan kunskapsuppdraget och värdegrunden. Spänningen handlar om att SSR är en del av värdegrunden och samtidigt ingår det i kursplanen. SSR ska alltså både ses som ett förhållningsätt och kunskapsinnehåll vilket kan skapa svårigheter med att förhålla sig till de båda delarna. Denna svårighet visar lärarna på när de beskriver att de behöver ha olika roller för olika slags samtal med eleverna. Målet är dock inte att lösa dessa spänningar, utan istället hantera och förstå dom (Ceder, et al., 2022, pp. 158–159).

I de relationer som informanterna beskriver och dess syften går det även att identifiera flera delar ur Aspelins (2013, p. 16) exempel på empiriska frågor inom undervisning. Lärarna diskuterar till exempel ”elevers möjligheter till delaktighet och lärande” när de nämner att eleven är i centrum, att de gärna utgår från elevernas bilder och att det ger bäst resultat i undervisningen. Informanterna diskuterar även kvaliteter i lärare-elev relationen som påverkar den personliga utvecklingen hos eleverna. Genom dessa samtal och diskussioner menar även tre av lärarna att det utvecklas förtroendefulla och genuina lärare-elev relationer och att detta har en avgörande roll för att kunna undervisa och samtala om SSR. Dessa exempel är ytterligare argument för att dessa fyra lärare sätter eleverna i centrum och använder bilder och undervisningsmetoder utifrån vad som är bäst för eleven/eleverna. Relationen är alltså en avgörande förutsättning för att kunna undervisa om och arbeta med samtliga delar ur kunskapsområdet SSR.

6.3.2 Lärarens förutsättningar

Läraren och hur den väljer att arbeta påverkar undervisningen av kunskapsområdet SSR. Till exempel har ett vagt samband identifierats gällande informanternas ålder och dess undervisning. I denna lilla grupp informanter var de flesta av lärarna säkra på att ingå samtal med eleverna om ämnen inom SSR. Sofia, som är en av de äldsta informanterna var lite

mindre säker och undvek det helst. Daniel berättar om att hans äldre kollegor också upplevs som mindre manade att ta sig an SSR. Detta visar på att det skulle kunna finnas ett samband mellan ålder och inkluderande av SSR i undervisningen. Det som dock talar emot är att Matilda också är en av de äldre av informanterna och hon upplevs som mycket positiv till SSR och dess olika delar. Lärarens personliga känsla för att samtala med eleverna i kombination med deras relation till eleverna påverkar också som tidigare nämnt. Men det kan även bero på lärarens erfarenheter och relationer till ämnet. Om en person inte har erfarenhet om ett ämne är det svårt att diskutera och detta gäller såväl lärare som elev.

6.3.3 Öppna uppgifter och spontana möten med SSR

Flera av informanterna reflekterar, didaktiskt över om spontana möten med SSR eller planerade uppgifter om ett specifikt ämne är det mest gynnsamma undervisningssättet för att inkludera SSR i undervisningen. Daniel påpekar under intervjun att öppna uppgifter är en förutsättning för att eleverna ska ges möjligheten att gestalta ämnen ur kunskapsområdet SSR. Då uppgifterna är relativt öppna kan eleverna välja vad de vill gestalta inom uppgiftens ram. Flera informanter påpekar även att det leder till att eleverna får träna på förmågan att göra medvetna och självständiga val (som är en del av Skolverkets sex punkter, se bilaga 4). Det finns även enligt informanterna både för och nackdelar med att låta SSR dyka upp spontant alternativt att planera in SSR i undervisningen. Den generella bilden bland informanterna är att vid öppna uppgifter får eleverna själva välja vad de vill gestalta och då kan det bli högre motivation hos eleverna till uppgiften. Att eleverna är motiverade och att de får välja ämne själva kan leda till att kunskapen finns kvar hos eleverna längre. Det är dock inte garanterat att eleverna väljer att gestalta något om SSR vilket gör att läraren inte kan garantera undervisning om SSR för alla elever.

Vid en planerad uppgift om SSR menar vissa informanter att det blir garanterat att eleverna reflektera kring ett specifikt ämne. Det kan också resultera i att läraren måste pusha hälften av eleverna och resten skulle nästan behöva tvingas att gestalta ämnet som läraren har bestämt. Det är alltså viktigt för eleven att ha erfarenhet av ämnet för att kunna förstå vad de är den ska gestalta. Det skapas då en mening med undervisningen då de får utgå från sina egna liv och erfarenheter. Ett planerat ämne om tillexempel något inom SSR kan också resultera i att fler elever tar ämnet mer seriöst då det skulle bli kopplat till ett betyg, och att flera elever kanske hade fått upp ögonen och blivit engagerade i ämnet som läraren valt. Eleverna kan också i vissa fall nås lättare under spontana omständigheter då läraren och eleven kan mötas i elevens gestaltande vilket inte blir lika påtvingat. Det finns alltså både för och nackdelar med de båda undervisningsalternativen. Det går inte att förutspå hur eleverna kommer reagera på ett lektionsinnehåll då en del kan gynnas mer av spontana samtal och andra av mer uppstyrda samtalsämnen. Därför kan det vara bra att göra både och för att både nå alla breda nivåer och tillåta spontana dialoger som specifika områden. Undervisningen ska också anpassas utifrån elev och grupp och då kan de olika tillvägagångsätten fungera olika bra.

6.3.4 Revideringen

I rapporten SRHR2017 ska den svenska läroplanen (lgr11) ha goda förutsättningar för hög kvalitet på sex- och samlevnadsundervisning (Folkhälsomyndigheten, 2019, p. 229). Dock finns det enligt rapporten granskningar som visar på stora kvalitetsbrister och likvärdighetsproblem i undervisningen. I rapporten menar författarna att lärarna skulle behöva kompetensutveckling och måste kunna känna sig trygga i att hantera frågor inom kunskapsområdet för att likvärdigheten i undervisningen av sexualkunskap skulle bli bättre. För att uppnå detta påpekades det även att lärarutbildningen måste rusta lärare för arbetet med SSR. Sammanfattningsvis från rapporten SRHR2017 måste det alltså ske ett systematiskt kvalitetsarbete för att höja nivån på undervisningen av kunskapsområdet (Folkhälsomyndigheten, 2019, pp. 229-230).

Rebecka som nyligen utbildade sig till lärare kunde vittna om att det under lärarutbildningen samtalades om hur man genom olika media kan jobba med svårare ämnen så som SSR. Idag ska alla lärarutbildningar i Sverige ha lagt till ett område i utbildningen med identitet, sexualitet och relationer som fokus vilket förhoppningsvis ska göra att lärare är mer rustade att ta sig an SSR än tidigare (Ceder, 2022, pp. 14–15). Utifrån ungas perspektiv önskas mer kunskaper om: hur man får en relation att fungera bra, hur det är att leva med hiv idag och hur man hittar någon att ha en relation med (Folkhälsomyndigheten, 2017, p. 80). Flera av informanternas berättelser vittnar om att de har diskuterat dessa ämnen med sina elever. Det är dock mycket upp till dem själva vad de väljer att samtala med eleverna om eftersom det inte har någon planerad uppgift om dessa ämnen. Majoriteten av informanterna håller dock inte med om att kompetensutveckling skulle gynna dem. De informanter som kände sig säkra på att samtala om SSR med eleverna kände varken att material eller fortbildning behövdes. Sofia som var mindre säker på ämnet upplevde fortbildning och undervisningsmaterial som gynnsam för hennes undervisning. Det önskades dock av flera informanter mer generellt användbart material i bildämnets undervisning. De önskar också att materialitet gärna får vägleda läraren i undervisningen, men att diskussionerna och samtalen får utgå från elevernas gestaltande och inte färdiga bilder i materialet. Det finns dock stöd till undervisning i SSR inom bildämnet på Skolverkets (2024) hemsida där det står till exempel hur undervisningen kan utforska normstrukturer och hur de kommer till uttryck i deras eget skapande. Skolverket motiverar även varför detta arbete ska göras (Skolverket, 2024).

År 2022 reviderades läroplanen och då fick även ”sex- och samlevnad” det nya namnet ”Sexualitet, samtycke och relationer”. Det nya namnet skulle bidra till att vara mer i samtiden och på så sätt bli mer relevant och förståeligt. Även lärarutbildningen reviderades och fick ett nytt examensmål med identitet, sexualitet och relationer som fokus (Ceder, 2022, pp. 14–15). Vid arbetet med den nya läroplanen arbetade flera informanter med ämnet SSR. Denna

undersökning visar också att det finns lärare som känner sig allmänt osäkra på ämnet och har låg kunskap om kunskapsområdets innebörd. Utifrån detta skulle det kunna vara så att fler lärare inte har vetskap om kunskapsområdet SSR och därför skulle gynnas av fortbildning om SSR. De lärare som inte undervisar om SSR, så som lärarna i denna undersökning, följer alltså inte läroplanen. Det visar också en osäkerhet om det kommer bli den förändring, kring kvalitet och likvärdighet i undervisningen om SSR, som var målet med revideringen 2022, när det är flera lärare som knappt känner till kunskapsområdet och därmed inte följer läroplanen.

6.4 Metoddiskussion

Syftet med studien var att undersöka hur kunskapsområdet SSR fungerar och arbetas med i bildämnet, samt hur fyra bildlärare reflekterar kring kopplingen mellan SSR och bildämnet. Även förutsättningar för arbetet med SSR i undervisningen har undersökts för att kunna se vad som påverkar lärarnas arbete med SSR. Valet av en kvalitativ metod med semistrukturerade intervjuer var väl lämpat för insamlingen av empiri till detta arbete då samtliga frågor kunde besvaras. Bearbetning av den insamlade datan skedde först genom noggrann transkribering av intervjuerna för att sedan kunna identifiera koder och kategorier. Det har efter kategoriseringen av det empiriska materialitet framkommit att studien har hög validitet då det som skulle undersökas faktiskt har undersökts. Detta blir ännu tydligare i diskussionen där varje huvudrubrik, som är inspirerad av arbetets frågeställningar har fått svar. Syftet är alltså uppnått och varje frågeställning är besvarad.

En intressant faktor att diskutera från arbetet är urvalet av informanter. Informanterna valdes utifrån ett bekvämlighets urval där både personer från tidigare VFU- period och helt okända lärare kontaktades i närområdet. Då det är en liten informantgrupp skulle resultatet i princip kunnat blivit ett annat med fyra andra informanter. Resultatet är inte heller generaliserbart då det är en liten grupp med fyra informanter vilket gör att reliabiliteten blir något svagare. Om studien i stället skulle ha varit en enkätstudie med ett större antal bildlärare, där man dessutom skulle kunna upprepa samma undersökning flera gånger för att se om det blir samma resultat blir reliabiliteten högre. I en enkätstudie går det dock inte att ställa följdfrågor vid behov vilket skulle kunna begränsa undersökningens resultat. Något som också skulle kunna påverka är intervjumetoden. I denna undersökning skedde alla intervjuer över videomöte och tekniken höll i alla intervjuer. Det finns dock en risk vid online intervjuer att ljudet skulle kunna krångla vilket kan resultera i oanvändbart material. Det var dock gynnsamt i denna studie att använda sig av videomöten till intervjuerna då det var lättare för informanterna att finna tid till ett online möte än fysiskt möte vilket resulterade i att intervjuerna kunde bokas in fort och smidigt.

6.5 Slutsatser

Detta arbete visar att det finns olika nivåer på undervisning av kunskapsområdet SSR. I flera av folkhälsomyndighetens rapporter redovisas att det är mindre än hälften (19–49%) av alla svarsdelstagare som anser att de har fått tillräckligt med kunskaper från sexualundervisningen (Folkhälsomynigheten, 2020b, p. 42; 2017, p. 80; 2019, p. 229). Dessa rapporter är från några år tillbaka och visar alltså inte en bild av hur unga reflekterar idag eller kommer reflektera kring den nya reviderade SSR undervisningen. Det visar dock att hälften av de unga i två rapporter inte tycker att de har fått tillräckligt med kunskaper från sexualundervisningen. Utifrån detta och med tanke på att informanterna har olika nivåer av undervisning i SSR så är det än så länge osäkert om unga i framtiden kommer reflektera att de fick tillräckligt med kunskaper inom sexualitet, samtycke och relationer. Kommer vi kunna se någon skillnad är frågan (framtiden får besvara).

Lärarna arbetar med kunskapsområdet SSR men gör det inte planerat. De kunde i efterhand dra kopplingar mellan sina uppgifter och de olika delarna i SSR. Lärarna tycker dock att SSR är ett viktigt ämne och de flesta diskuterar och samtalar gärna om det med eleverna. Flera av informanterna väljer också att ge tid till att fånga frågan i flykten under bildlektionerna. Bildämnets natur ger även goda möjligheter för arbetet med SSR då eleverna ofta får samtala fritt, jobba med händerna och att eleven och läraren kan mötas i samtal utifrån en bild. Det finns alltså goda förutsättningar till att fånga frågan i flykten i bildämnet och tre av lärarna i denna undersökning gör det även i undervisningen och kan således även göra ett värdegrundsarbete. Informanterna kunde se både för och nackdelar med att antingen möta SSR spontant genom elevernas gestaltande eller att planera in ett ämne ur SSR i bilduppgiften. Generellt sett kunde informanterna hitta fler positiva aspekter med att spontant belysa delar ur SSR. Eleverna kan till exempel bli mer motiverade då gestaltandet utgå från elevens erfarenheter och värld. Det har även visat sig i undersökningen att det skulle kunna finnas ämnen som är mer naturligt att inkludera i olika skolämnen. I bilden var det till exempel vanligt att informanterna samtalade och föreläste om normer, makt och identitet.

6.6 Förslag på vidare forskning

Eftersom flera rapporter visar på att mindre än hälften av svarsdeltagarna anser att de har fått en tillräcklig sexualundervisning borde mer forskning om sexualundervisning bedrivas. Exempel på vidare forskning är att undersöka detta arbetes syfte och frågeställningar med en större informantgrupp för att få ett mer generaliserbart resultat. I en större studie skulle även varje del ur Skolverkets triangel (se figur 1) eller varje frågeställning kunna undersökas var för sig.

Referenser

Aspelin, J., 2013. *Om relarionell specialpedagogik i teori och praktik,* u.o.: Kristinstad univeristy press.

Bolander, E., 2009. *Risk och bejakande- Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV,* Linköping : Linköpings universitet .

Ceder, S. o.a., 2021. *Sexualitet och relationer- Att möta ett engagerande och föränderligt kunskapsområde i skolan.* 1 red. Lund: Studentlitteratur AB.

Dimenäs, J. o.a., 2007. *Lärare till lärare.* Första upplagan red. Malmö: Liber.

Fejes, A. & Thornberg, R., 2019. *Handbok i kavalitativ analys.* 3 red. Stockholm: Liber.

Folkhälsomyndigheten, 2017. *Sexualitet och hälsa bland unga i sverige- UngKAB15- en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16-29 år,* u.o.: Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten, 2019. *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017- Resultat från befolkningsundersökning SRHR2017,* u.o.: Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten, 2020a. *Sexualitet och hälsa bland unga som lever med hiv i Sverige – En studie om kunskap, attityder och beteende bland unga och unga vuxna 16-19 år,* u.o.: Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomynigheten, 2020b. *Sexualitet och hälsa bland unga som lever med hiv i Sverige – En studie om kunskap, attityder och beteende bland unga och unga vuxna 16–29 år,* u.o.: Folkhälsomyndigheten.

Hansén, S.-E. & Forsman, L., 2011. *Allmändidaktik.* 2 red. Lund: Studentlitteratur AB.

Larsen, A. K., 2017. *Metod helt enkelt- en introduktion till samhällsvetesnakplig metod.* 2 red. Malmö: Gleerups.

Skolverket, 2022. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet - Lgr22.* Stockholm: Skolverket.

Skolverket, 2023. *Sexualitet, samtycke och relationer.* [Online]
Available at: https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexualitet-samtycke-och-relationer
[Använd 15 01 2024].

Skolverket, 2024. *Sexualitet, samtycke och relationer i undervisningen.* [Online]
Available at: https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexualitet-samtycke-och-relationer-i-undervisningen
[Använd 03 04 2024].

Stockholms universitet, u.d. *Forskningsprojekt: Samskapad sex- och samlevnadsundervisning.* [Online]
Available at: https://www.su.se/forskning/forskningsprojekt/samskapad-sex-och-samlevnadsundervisning?open-collapse-boxes=research-project-description,research-project-members,research-project-publications
[Använd 14 02 2024].

Thompson, Z. B., 2018. *From safe spaces to precarious moments: teaching sexuality and violence in the American higher education classroom* , u.o.: Gender and education.

Tikkanen, R. H., Abelsson, J. & Forsberg, M., 2011. *UngKAB09- Kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga,* Göteborg: Göteborgs univeritet.

Uljens, M., 1997. *Didaktik- teori, reflektion och praktik,* Lund: Författarna och Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet, 2002. *Forskningsetiska principer-inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* , u.o.: Vetenskapsrådet.

Zuleta, G. & Palomaa, S., 2022. *Vill du? Får jag? Ska vi?- Undervisning i sexualitet, samtycke och relationer,* Stockholm: Liber.

Bilagor

Bilaga 1: Missivbrev

HÖGSKOLAN DALARNA

Information om sexualitet, samtycke och relationer i bildämnet

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning.

Jag heter Linnéa Nordström och studerar till Ämneslärare i bild till årkurserna 7–9. Nu under vårterminen skriver jag mitt examensarbete som syftar till att bredda kunskaperna om hur kunskapsområdet ”Sexualitet, samtycke och relationer” utspelar sig och kan utspela sig i bildämnets undervisning, samt hur lärare reflekterar kring kopplingen mellan kunskapsområdet och bildämnet. Undersökningen utgår från Skolverkets gestaltande triangel av kunskapsområdets tre olika delar:

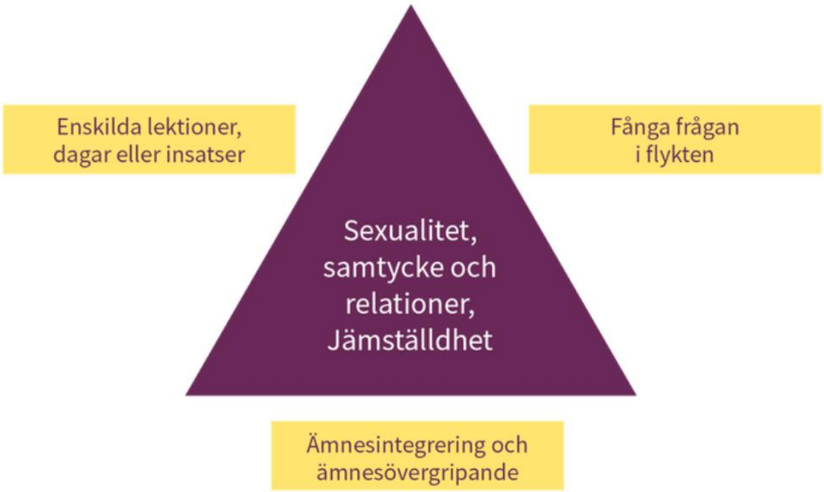

Detta har valts att undersöka då det reviderade kunskapsområdet delvis har ändrat form och bytt namn i och med nya läroplanen lgr22. Undersökningen kommer att utföras genom intervjuer med 4–5 bildlärare. Intervjun varar ca 60 minuter och kommer att spelas in för att sedan transkriberas. Intervjun kommer att ske på en plats och tid som passar både informanten och intervjuledaren, förslagsvis på skolan som informanten jobbar på.

Efter intervjun kommer det inhämtade materialet, så som ljudfil och anteckningar att bearbetas med stor konfidentialitet där alla deltagare kommer att anonymiseras. Enbart jag kommer ha tillgång till ljudfil och anteckningar från intervjun. Efter att uppsatsen har godkänts kommer allt inspelat material att helt raderas. Högskolan Dalarna är ansvarig för

behandlingen av personuppgifter i samband med examensarbetet. Som deltagare i undersökningen har du enligt Dataskyddsförordningen (GDPR) rätt att få information om hur dina personuppgifter kommer behandlas. Du har också rätt att ansöka om ett så kallat registerutdrag, samt att få eventuella fel rättade. Vid frågor om behandlingen av personuppgifter kan du vända dig till Högskolans dataskyddsombud.

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna.

Linnéa Nordström

Student

Ort och datum: Linköping 26/03–2024

Telefonnummer: 0725570274

E-post: h20norli@du.se

Underskrift:

Cecilia Strandroth

Handledare

Ort och datum: Falun 27/2 2024

Telefonnummer: 0730919839

E-post: csr@du.se

Underskrift:

Bilaga 2: Intervjumanus

Intervju manus

Innan intervjun:

- Informera om intervjuns villkor och rättigheter
- Få samtycke om att delta på intervjun och till inspelning av intervjun

Deltagaren

Namn:

Ålder:

Yrkesverksamma år:

Ämnen:

Sexualitet, samtycke och relationer generellt

Vad är dina erfarenheter av kunskapsområdet SSR?

Revideringen 2022

Hur jobbade du enskilt eller tillsammans med andra lärare inför revideringen 2022?

Reflekterade du eller diskuterade ni kunskapsområdet SSR?

- Vad reflekterade du?
- Vad diskuterade ni?
- Om inte…
    - Varför inte?

Informera om resterande delar

Intervjun kommer att utgå från skolveketets triangel.

(Lägg fram triangeln för vissuellt stöd genom intervjun)

Ämnesintegrering och ämnesövergripande

Jobbar du på något sätt med ämnet sexualitet, samtycke och relationer i bildämnet?

- Hur ser det ut?
    - Uppgifter
    - Undervisning
    - Diskussionsämnen?
    - *Stödmaterial 2: (för att utveckla svaret)*
        - främja elevernas hälsa och välbefinnande
        - stärka förmågan att göra medvetna och självständiga val
        - bidra till förståelse för egna och andras rättigheter
        - förmedla betydelsen av samtycke
        - omfatta kunskaper om maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck
        - utveckla elevernas kritiska förhållningssätt till framställningar av relationer och sexualitet i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi.
- Om inte…
    - Varför har kunskapsområdet SSR inte inkluderats i bildundervisningen?
    - Är det något som du skulle kunna tänka dig att inkludera i din undervisning?
    - Hur skulle det kunna se ut?
    - Vad skulle du som undervisande lärare behöva för…
        - förutsättningar för att undervisa om SSR?
        - material?
        - fortbildning?

Har bildämnet något ämnesövergripande samarbete inom kunskapsområdet SSR ramar?

- Hur ser det ut?
- Med vilka ämnen?
- Om inte…
    - Är det något du har funderat på?
    - Hur skulle det kunna se ut?
    - Med vilka ämne?
    - Vad skulle behövas för att ha ett ämnesövergripande samarbete inom SSR?

Enskilda lektioner, dagar eller insatser

(Inom bildämnets ramar)

Har du i din undervisning i bildämnet dedikerat enskilda lektioner, dagar eller insatser till kunskapsområdet SSR?

- Enskilda lektioner?
- Enskilda dagar?
- Enskilda insatser?
- Om inte...
    - Är det något du har funderat på?
    - Är det något du skulle vilja inkludera i undervisningen i bild?
    - Hur det dedikerats enskilda dagar eller insatser på skolan inom ramen för SSR?

Fånga frågan i flykten

Har det uppstått en situation under en bildlektion där du har fångat frågan i flykten?

- Hur såg det ut?
- Varför (kände du att du ville fånga frågan i flykten)?
- Hur utspelade det sig?

Har det uppstått en situation under en lektion där du kände att du borde ha eller ville fånga frågan i flykten men inte gjorde det?

- Varför gjorde du inte det?
- Vad skulle behövas för att du skulle gör det i framtiden?

Hur upplever du att bildämnet påverkar förutsättningarna att fånga frågan i flykten?

- Är det enklare eller svårare?
- Hur påverkar bildämnet och dess undervisning att fånga frågan i flykten?
    - I en del litteratur påstås det att det kan vara enklare att prata om jobbigare ämnen i de praktiska och estetiska ämnena…
        - Håller du med (jämfört med dina andra ämnen?)
        - Är det något du själv har erfarit?

Bilaga 3: Intervjumaterial 1 - Skolverkets triangel

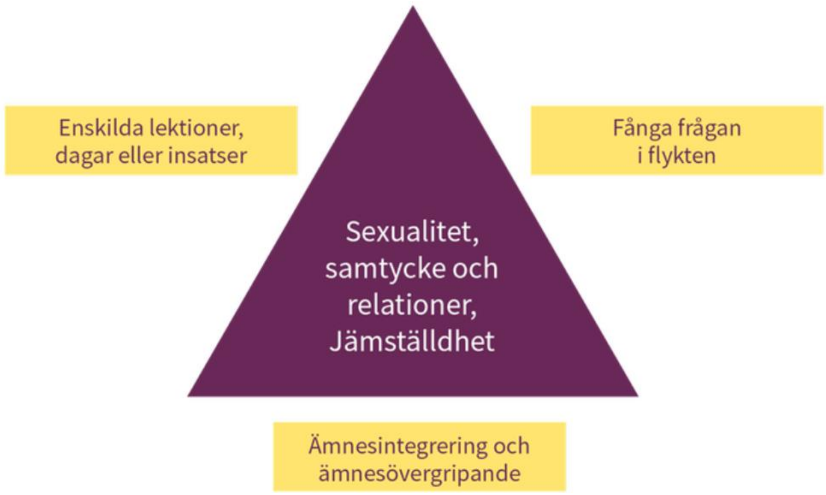

Bilaga 4: Intervjumaterial 2 - Sex punkter från Skolverket

- främja elevernas hälsa och välbefinnande
- stärka förmågan att göra medvetna och självständiga val
- bidra till förståelse för egna och andras rättigheter
- förmedla betydelsen av samtycke
- omfatta kunskaper om maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck
- utveckla elevernas kritiska förhållningssätt till framställningar av relationer och sexualitet i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi.